

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Sabina Falteisková

**ZÁKAZ RASOVÉ DISKRIMINACE V JUDIKATUŘE
EVROPSKÉHO SOUDU
PRO LIDSKÁ PRÁVA**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. září 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. září 2014

Děkuji doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc., za cenné rady,
připomínky a vstřícný přístup při vedení této diplomové práce.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Rovnost, diskriminace a související pojmy a koncepty	3
2.1. Rovnost	3
2.1.1. Druhy rovnosti	6
2.2. Diskriminace	10
2.2.1. Druhy diskriminace.....	12
3. Zákaz rasové diskriminace v dokumentech mezinárodních organizací.....	17
3.1. Společnost národů	17
3.2. Organizace spojených národů	18
3.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv	19
3.2.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	19
3.2.3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	20
3.2.4. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace.....	20
3.2.5. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen	21
3.2.6. Úmluva o právech dítěte	22
3.3. Mezinárodní organizace práce	23
3.3.1. Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání.....	23
3.4. Evropská unie.....	24
3.4.1. Rovnost a zákaz rasové diskriminace v primárním právu	25
3.4.2. Rovnost a zákaz rasové diskriminace v sekundárním právu	28
3.5. Rada Evropy.....	29
3.5.1. Evropská sociální charta	30
3.5.2. Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin	31
3.5.3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	32
3.5.4. Dodatkový protokol č. 12 k Evropské úmluvě	39
4. Rasová diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva	41
4.1. Rasová diskriminace	41
4.2. Přístup ESLP k problematice rasové diskriminace	42
4.3. Judikatura ESLP z hlediska diskriminace	43
4.4. Judikatura ESLP z hlediska rasové diskriminace.....	46

4.5. Vzorový případ: D. H. a další proti České republice	48
4.6. Vzorový případ: Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině.....	52
5. Závěr	57
Seznam zkratk	59
Bibliografie	60
Literatura.....	60
Právní předpisy	62
Soudní judikatura.....	63
Internetové zdroje	65
Seznam příloh	67
Příloha č. 1	68
Abstrakt.....	70
Abstrakt.....	70
Abstract.....	71
Klíčová slova	73
Klíčová slova	73
Keywords	73

1. Úvod

Problematika rasové diskriminace je téma, které si již dlouhou dobu udržuje svojí aktuálnost a lze důvodně očekávat, že v souvislosti s přetrvávající migrací osob bude stále aktuální i v budoucnosti. Zatím nebyl objeven žádný „patent“, který by rasovou diskriminaci dokázal reálně vyřešit, a nelze se ani rozumně domnívat, že se tak v blízké budoucnosti stane. Zpravidla se v této oblasti situace vyvíjí tak, že dojde-li k pokroku, je možné tento vývoj hodnotit až zpětně se značným odstupem, a až tehdy přiřadit hodnotové stanovisko, tedy zda a jak se situace na poli rasové diskriminace změnila, pokud možno k lepšímu.

Tématem předkládané práce je zákaz rasové diskriminace v regionálním měřítku, když je tato rozebírána ve vztahu k Evropskému soudu pro lidská práva a jeho judikatuře. Téma jako takové není nové, zejména proto, že rasová diskriminace je obsažena v nadřazené diskriminaci obecně obsahově i pojmově, která je předmětem řady odborných studií z oblasti práva i jiných vědních oborů. Zvolené téma je vhodné k samostatnému zpracování, jelikož má v rámci diskriminace svébytný rozměr. Rasa a etnicita bude zkoumána hlavně z hlediska romského etnika, které zdaleka není jediné, jež se s rasovou diskriminací v Evropě potýká. Vzhledem k rozsahu diplomové práce však není možné zahrnout více skupin patřících do zmíněné kategorie. Autorka pro zkoumání dané problematiky zvolila metodu kompilace, komparace a částečně též analýzy.

Práce si klade za cíl uvést zakotvení zákazu rasové diskriminace v nejdůležitějších mezinárodněprávních dokumentech přijatých v průběhu dvacátého století se zvláštním zaměřením na jeho regionální úpravu obsaženou v právních dokumentech Rady Evropy a interpretovanou Evropským soudem pro lidská práva (dále jen „ESLP“ či „Soud“). O judikatuře tohoto soudu lze obecně říci, že tvoří *de facto* kvaziprecedenty pro budoucí posuzování stížností. Bude zajímavé ukázat, jaký je vývoj v dané problematice a jaký má vliv přijetí Dodatkového protokolu č. 12 na rozhodovací praxi Soudu.

Uvedení konceptů rovnosti a zákazu diskriminace včetně výkladu důležitých pojmů bude obsaženo v úvodní kapitole diplomové práce. Další kapitola bude orientována na zákaz rasové diskriminace v dokumentech mezinárodních organizací,

přičemž přinese přehled nejdůležitějších organizací a jejich stěžejních lidskoprávních dokumentů se zaměřením na zákaz rasové diskriminace. Pozornost bude věnována též mezinárodním uskupením regionálního charakteru, tedy Evropské unii a hlavně pak Radě Evropy. Rozbor dokumentů, jako je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Doplňkový protokol č. 12, připravují půdu pro další text, který bude těžištěm předkládané práce. Pozornost bude soustředěna na problematiku rasové diskriminace v souvislosti s rozsudky Evropského soudu pro lidská práva. Bude osvětleno, jak Soud tuto kategorii diskriminace posuzuje a jaký přístup k ní uplatňuje v konkrétních případech.

Není účelem této práce zabývat se obecně procesní stránkou soudního řízení před Evropským soudem. Je ale důležité představit judikaturu s ohledem na antidiskriminační test, který Soud aplikuje při posuzování stížností. Součástí předposlední části práce bude rozbor relevantní kazuistiky.

Závěrem bude shrnut obsah celé práce, zhodnocen přístup Evropského soudu pro lidská práva k případům rasové diskriminace a zhodnoceny perspektivy dané problematiky.

Práce je zpracována dle právního stavu ke dni 22. září 2014.

2. Rovnost, diskriminace a související pojmy a koncepty

Problematiku zákazu rasové diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva je vhodné hned na začátku systematicky zařadit a vymezit také pojmy se zákazem rasové diskriminace související, jako je rovnost a diskriminace. Pojmy rovnost a zákaz diskriminace jsou v odborné literatuře kladeny vedle sebe a jejich vzájemný vztah nebývá výslovně definován, lze však dovodit, že tyto pojmy jsou dvěma opačnými – pozitivním a negativním – aspekty stejného principu.¹ Následující kapitoly se budou snažit teoreticky vymezit dané pojmy a jejich aspekty, avšak v takovém vymezení není možné hledat definice, neboť ty neexistují. Zároveň se bude jednat o přístup průřezový, jelikož problematika rovnosti a diskriminace se neomezuje pouze na oblast lidských práv či práv ústavních, ale prostupuje mnoha právními odvětvími, mezi které patří mimo jiné i právo obchodní, správní či trestní.²

2.1. Rovnost

Pojem rovnost má dnes své místo v právu jakožto právní institut, není však možné na ni nahlížet pouze jako na pojem právní. Setkáváme se s ním velmi často například v politice a rovnost je mimo jiné také základní matematická operace. Pojem rovnost je jednak tedy společný různým kategoriím, zároveň také podléhá vývoji v čase v závislosti na proměných norem mimoprávních.

Isonomia je výraz pro rovnost jako politický princip známý již v Řecku, který se objevuje v pojednáních Aristotela i v dalších filozofických dílech. V rámci současného uvažování o rovnosti je na Aristotelovy myšlenky navazováno v souvislosti s principem tzv. formální rovnosti. Dodnes je uplatňován princip, že se stejným se má zacházet stejně a s odlišným odlišně, přičemž klíčovou roli hraje posouzení, zda nedošlo k nerovnému zacházení v tom smyslu, že se stejným bylo zacházeno odlišně a s odlišným stejně, jelikož v takovém případě by se jednalo o diskriminaci.

¹ DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 14.

² BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 3.

Vztah mezi rovností a odlišností je složitý. Pojmový rámec dichotomií odvozený od Aristotela vytváří dělení na rozum a cit, duši a tělo, dobro a zlo a rovnost a odlišnost, přičemž druhý pojem je vždy odrazem negativní polarit v dané dvojici, a proto je odlišnost vnímána jako něco negativního či špatného, přičemž vhodný přístup by měl být právě opačný. Rovnost by měla odlišnost a rozmanitost vnímat jako pozitivní atribut a neměla by ji potlačovat, ba naopak.³

Teorie společenské smlouvy předpokládá přirozený stav, ve kterém jsou si všichni rovni. Ideu povinnosti státu zacházet s lidmi stejně proklamují politické a filozofické směry liberalismus, osvícenství a racionalismus. Přijetí a zobecnění principu „one man one vote“⁴ s sebou v období zániku stavovské společnosti neslo odstranění diskriminace dané stavovskými privilegii. V dnešní době je rovnost základním principem demokratického státu. Bývá proto zakotvena v ústavních normách, přičemž se ale nejedná o princip absolutní. Z toho důvodu je nutné věnovat pozornost její interpretaci, a to s ohledem na výše uvedený aristotelovský princip, a následně na aplikaci principu rovnosti se zřetelem na hlediska odlišitelnosti právních subjektů, jak skupin, tak jednotlivců, a s akceptovatelností takových hledisek z pohledu ústavy a z pohledu demokratické společnosti.⁵

Zákazy diskriminace, rovnost podle měřítek spravedlnosti a požadavky equality nebo postuláty sociálního vyrovnání jsou tři druhy obsahových postulátů rovnosti, které rozlišuje O. Weinberger s ohledem na obsahový rámec možných hranic rozlišování ze strany zákonodárce. První dva postuláty odráží princip proporcionality, přičemž třetí z nich je spjat rovněž s koncepcí spravedlnosti. Nejvyšší soud USA interpretující princip rovnosti přechází od principu výsledku k principu rovnosti příležitosti.⁶ Díky rozhodnutí Nejvyššího soudu USA z roku 1954 ve věci *Brown versus Board of Education*, který označil princip „rovnoprávný, ale oddělený“ za protiústavní, byl dán konec rasové

³ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 3.

⁴ Zásada, že všichni občané bez ohledu na místo jejich trvalého pobytu ve státě mají právo na stejné legislativní zastoupení. Tento princip vyslovil Nejvyšší soud USA v kauze Reynolds v Sims, 377 US 533, 84 S Ct 1362 (1964).

⁵ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. (Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6, s. 123.

⁶ Druhům rovnosti, vč. rovnosti příležitostí a výsledků, se věnuje následující kapitola.

segregaci a podnícena politika zvaná *Affirmative action*⁷, která například formou kvót zvýhodňuje rasové menšiny.⁸

Rovnost je pro společnost nejvyšší hodnotou, což dokládá jak její zakotvení ve vnitrostátních ústavněprávních dokumentech a katalogích základních lidských práv, tak množství mezinárodních lidskoprávních dokumentů. Z hlediska mezinárodního práva patří mezi nejvýznamnější dokumenty vzniklé na půdě Organizace spojených národů a Rady Evropy, jak o nich bude pojednáno dále.⁹ Také Evropská unie (dále jen „EU“) vytváří legislativu, ve které zakotvuje zásadu rovnosti a nejkompaktněji se k problematice lidských práv vyjadřuje v Listině základních práv EU, která získala právní závaznost 1. prosince 2009 vstupem Lisabonské smlouvy v platnost. Rovnost v důstojnosti a v právech stanoví v českém právním řádu čl. 1 Listiny základních práv a svobod, a sice, že *„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“*¹⁰

Toto ustanovení úzce souvisí s čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“), která je vůbec nejstarším právně závazným dokumentem o základních lidských právech a o které bude podrobněji pojednáno v následujících kapitolách této práce. Důležité však je uvědomit si, co mimo jiné z článku 1 Ústavy, resp. čl. 14 EÚLP také vyplývá. Základní práva jsou sice ze své podstaty nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná, ale to neznamená, že jsou absolutní, jak bylo naznačeno výše. *„Nezadatelnost základních práv a svobod znamená, že jsou inherentní (vrozená) lidským bytostem. Jsou založena na hodnotě statusu lidských bytostí (tj. na důstojnosti člověka), kterou nikdo nemůže ztratit; z toho ovšem ještě nevyplývá jejich neomezenost, a to buď do jejich držení (pokud ale nemohou být omezena do jejich držení, jde o práva absolutně nezadatelná), nebo*

⁷ Pozitivní akce, resp. pozitivní opatření úmyslně zvýhodňuje určitou skupinu oproti zbytku společnosti. Nejedná se pouze o obecně známé kvóty, ale o celou paletu pozitivních aktivit. Více viz BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s.30-32.

⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. (Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6, s. 125-126.

⁹ Viz kapitola o mezinárodních organizacích a jejich důležitých dokumentech.

¹⁰ Článek 1 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

užívání.“¹¹ Toto rozvádí Sandra Fredman, když uvádí, že rovnost může být v rozporu s jinými základními společenskými hodnotami. Zejména se v tomto kontextu hovoří o tržních zájmech a o svobodě, ať o svobodě slova či myšlení, s čímž souvisí modelová otázka, zda je přednější a důležitější zachovat svobodu slova a dát tak prostor rasistickým poznámkám, nebo zda by důvodem ke zrušitelnosti rovnosti měly být příliš vysoké náklady k jejímu dosažení. Tyto otázky a mnohé další je nutné řešit (nejen) při utváření zákonné podoby rovnosti, která musí navíc vyhovovat požadavkům koherentnosti a srozumitelnosti a k dosahování rovnosti musí obsahovat též účinné mechanismy. Navíc se zde objevuje paradox, a sice, že rovné zacházení může ve skutečnosti vést k nerovnosti, a k tomu komplementární princip, že nerovné zacházení může být nezbytné k dosažení rovnosti.¹² Následující text ozřejmí, že je však tento rozpor pouze zdánlivý.

2.1.1. Druhy rovnosti

Není možné ani vhodné uchýlovat se ke striktní kategorizaci. Přesto lze základní koncepci rovnosti členit na rovnost ve formálním smyslu, rovnost v materiálním smyslu, rovnost příležitostí a rovnost výsledků.¹³

Formální rovnost

Formální rovnost, jak sám název napovídá, se nesnaží zajistit rovnost podle skutečností, dle sociálního původu jednotlivců či dynamiky vývoje, ale pouze naplnit formální kritéria rovnosti. Tento princip je ovládán výše zmiňovanou zásadou vyplývající z Aristotelova pravidla „se stejným stejně“, a může se tak zdát dostačující naplnit toto kritérium odstraněním právních norem, které mu odporují a vylučují jednotlivce či skupiny z dosažení obecného blaha.¹⁴ Cílem formální rovnosti je

¹¹ *Listina základních práv a svobod: komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, XXV, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6, s. 70.

¹² FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo.* 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 2-4.

¹³ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace.* Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 10.

Srov. např. s FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo.* 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

¹⁴ KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech.* Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, XV, 240 s. ISBN 978-80-7400-343-1, s. 4.

dosáhnout pouze rovnosti *de iure*, a to bez ohledu na srovnatelný dopad na situaci subjektů.

Problémem je již výchozí bod, kdy je třeba určit, kdo spadá do skupiny oněch stejných, kterým má být měřeno stejně. Co určuje hranici relevantní stejnosti dvou osob.¹⁵ Společnost je přirozeně členěna do různých skupin, jak tomu po staletí bylo třeba rozlišováním mužů a žen, a je-li členění v daném případě legitimní, pak nelze hovořit o diskriminaci. Dalším aspektem formální rovnosti, která v sobě zahrnuje požadavek konzistentnosti, je otázka relativity této zásady v uplatňování principu všem stejně. Toto pravidlo nespécifikuje, jak stejně se má se stejnými zacházet, a proto může dojít k převrácené situaci, kdy se všemi bude zacházeno stejně špatně, jelikož chybí hodnotové ukotvení, a dokonce se může stát, že tak vzniká prostor pro zvýhodnění menšin. Příkladem necht' je reálný příběh, který se stal v průběhu desegregace jižních států USA koncem šedesátých let 20. století. Majitel plovárny byl povinen zpřístupnit své zařízení bílým obyvatelům shodně s obyvateli černými. Výsledkem bylo, že plovárna byla raději uzavřena a všem se tak dostalo stejného zacházení, a sice, že na plovárnu neměl přístup nikdo.¹⁶

Další problém představuje stanovení vhodného komparátoru, tedy srovnávacího prvku, podle kterého se určí, kdo patří do kategorie „stejných“. V tomto případě se jedná o úsudek značně hodnotový, který je v rozporu s čistou objektivitou. V historii byl nejčastějším komparátorem muž. Ženy byly srovnávány podle toho, nakolik odpovídaly mužům. Vzniklo tak označení „mužská norma“. Na komplikovanosti situace přidává taková kategorie osob, které nelze přiřadit žádný komparátor. Typickým příkladem jsou těhotné ženy, které byly tradičně přirovnávány k nemocným mužům, a to proto, že komparátor v podobě muže zajišťoval kýženou konzistentnost formální rovnosti. Ukázalo se, že nemocný muž není relevantním komparátorem a že těhotné ženy, nemajíce vhodnější srovnávací prvek, tvoří samostatnou kategorii.¹⁷

Poslední komplikací v zajišťování formální rovnosti je způsob nakládání se zbylou množinou jedinců či skupin, které komparátoru nevyhovují a které pro formální rovnost nejsou určující, neboť ač jsou náplní formální rovnosti obě dimenze, je v jejím

¹⁵ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 7.

¹⁶ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 14.

¹⁷ Tamtéž, s. 12-14

zájmu pouze způsob zacházení se srovnatelnými či stejnými, nikoliv však způsob zacházení s odlišnými. Není dána přiměřenost zacházení vzhledem k odlišnostem a zároveň je určujícím prvkem konzistentnost. Klasickým příkladem je opět „mužská norma“, která umožňuje rozlišovat vyšší platu mužů a žen na základě pohlaví, bez ohledu na skutečnou pracovní činnost.

Materiální rovnost

Vedle formální teorie rovnosti existuje rovnost materiální neboli reálná. Tato rovnost může být vnímána jako nadstavba rovnosti formální, když jejím cílem je zohlednit a zahrnout ty aspekty, kterými se formální rovnost nezabývá a kterými jsou situace a pozadí jednotlivce, vzdělání, schopnosti a možnosti a zejména skutečný dopad aplikace pravidla rovnosti. K definici „stejnému stejně, odlišnému odlišně“ tak přistupuje požadavek, aby se tak stalo *de iure* i *de facto*. Tyto dvě roviny jsou porovnávány s cílem dosáhnout rovnosti zákonné společně s rovností reálnou.¹⁸

Rovnost příležitostí a rovnost výsledků

Jak uvádí Sandra Fredman, ve vývoji rovnosti je možné rozeznat tři fáze. První z nich řeší formální právní nerovnost a vyžaduje takové právní předpisy, které zajistí rovné zacházení. Ve druhé fázi je zohledněno, že rovné zacházení může přinést různorodé výsledky, a proto se tato etapa zaměřuje na rovnost příležitostí, respektive na odstraňování zdánlivě neutrálních překážek zabraňujících jejímu dosažení. Poslední vývojová fáze pak spěje k rovnosti výsledků.¹⁹ Kategorii rovnosti příležitostí a rovnosti výsledků lze pak charakterizovat jako „*všichni na stejnou startovní čáru*,“ respektive „*všem stejně v cíli*“.²⁰

Rovnost výsledků je chápána jako projev rovnosti materiální. Je-li jejím úkolem dosažení stejných výsledků v cíli, pak je nutné opět zohlednit to, čím se formální rovnost nezabývá, a sice konkrétní pozadí jednotlivce a jeho příslušnost k určité

¹⁸ Tamtéž, s. 17-18.

¹⁹ FREDMAN, Sandra. *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantive Equality: Towards a new Definition of Equal Rights*. In *Women's Law and Human Rights*. Universitet i Oslo, Der Juridiske Fakultet. 17. februar 2012, s. 1-10.

²⁰ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 18-19.

skupině. Stěžejním hlediskem se pak na rozdíl od formalisticky pojatého individualismu stává postavení, resp. zastoupení té které skupiny ve společnosti. Jelikož účelem tohoto projevu materiální rovnosti není dosažení pozitivního konání ze strany státu ve prospěch znevýhodněných skupin, nelze rovnost výsledků zaměňovat či ztotožňovat s pozitivním opatřením.²¹ Navíc zaměření se na výsledek může být samo o sobě zavádějící. Je tomu tak proto, že sledování výsledků nevyžaduje žádné zásadní přezkoumání struktur, které přispívají k zachování diskriminace. Podle Fredman může například změna v genderovém zastoupení na určité pozici, která může být i v určitém rozsahu pozitivní, odrážet pouze čím dál pokročilejší politiku asimilace. Měřitelné změny mohou tak jen částečně odrážet změny kvalitativní. Zaměření se na rovnost výsledků v sobě skrývá nebezpečí, že bude příliš málo pozornosti věnováno stejně důležité povinnosti, a sice upravení stávajících struktur.²²

Rovnost příležitostí usiluje o vyrovnání výchozích pozic jedinců. Od ostatních uvedených principů rovnosti se zásadně odlišuje tím, že vyžaduje aktivní konání ze strany veřejné moci, které vyrovná rozdíly mezi jednotlivci tak, že tito startují ze stejné pozice a výsledek závisí na nich samých, na jejich individuálních zásluhách poté, co byly úvodní překážky odstraněny.²³ Rovnost příležitostí však vychází z předpokladu, že stejné zacházení může v praxi posílit nerovnost, a to jak z důvodu diskriminace již proběhlé, tak diskriminace probíhající. Cílem je tedy odstranit neospravedlnitelné překážky, které se mohou objevit v takových situacích, jako je výběr zaměstnání, vzdělání a podobně. Ve světle závodnických přirovnání je možno říci, že skutečné rovnosti nemůže být dosaženo, pokud jedinci startují z různých startovacích pozic. Tento přístup k rovnosti však nezachází tak daleko, aby požadoval rovnost výsledků. Poskytnutím stejných počátečních podmínek je dle tohoto principu rovnosti učiněno zadost, a co se odehraje dále, to závisí na individuálních kvalitách jednotlivce bez

²¹ Tamtéž, s.20. FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 10-13.

²² FREDMAN, Sandra. *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantive Equality: Towards a new Definition of Equal Rights*. In *Women's Law and Human Rights*. Universitet i Oslo, Der Juridiske Fakultet. 17. februar 2012, 461 s. ISBN 902-82-201-4635-4, s. 1-10.

²³ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 13-14.

ohledu na pohlaví či rasu. Jedinec bude tedy posuzován pouze na základě svých vlastních zásluh.

Metafora stejného výchozího bodu může být však svou jednoduchostí zavádějící. Otázkou stále zůstává, jak zajistit, aby byli jedinci skutečně schopni rovné soutěže, jelikož ti, kteří postrádají nezbytnou kvalifikaci jakožto výsledek předchozí diskriminace, stále nebudou schopni splnit kritéria související s jejich prací. Pro ženu pečující o děti nebude nikterak snazší získat dobře placenou práci, tím méně, je-li romského původu.²⁴

2.2. Diskriminace

Výraz diskriminace pochází z latinského slovesa *discriminare*, které dle Sedláčkova Česko-latinského slovníku znamená rozdělovati, rozlišovati, činiti rozdíl či rozeznávati.²⁵ Obdobně jako pojem rovnost, i výraz diskriminace je vlastní několika různým oblastem, kde může mít obdobný význam. Opět je tomu tak kupříkladu v matematice.

V právní podstatě se jedná o odlišné zacházení s jednotlivcem nebo skupinou osob na základě jejich odlišnosti, tedy o znevýhodnění na základě právem zakázaných kritérií. O diskriminaci se hovoří zejména ve smyslu negativním, jedná se o znevýhodňování jedné osoby nebo skupiny osob ve srovnání s osobou jinou, když dochází k jejich rozlišování na základě příslušnosti k určité skupině nebo s ohledem na způsob, jakým takové rozlišování určitou skupinu osob zatěžuje.

Praxe kategorizovala důvody diskriminace do několika skupin, mezi které patří pohlaví, věk, rasa, náboženství, etnický původ, zdravotní postižení, sociální původ, sexuální orientace, státní občanství a další.²⁶ Zároveň nebylo možné obsáhnout tento komplikovaný pojem do jedné definice. Zákonodárce proto vymezuje diskriminaci tím, že rozlišuje mezi jejími druhy na diskriminaci přímou a nepřímou, přičemž za zatěžující

²⁴ FREDMAN, Sandra. *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantive Equality: Towards a new Definition of Equal Rights*. In *Women's Law and Human Rights*. Universitet i Oslo, Der Juridiske Fakultet. 17. februar 2012, 461 s. ISBN 902-82-201-4635-4, s. 1-10.

²⁵ SEDLÁČEK, Josef, Josef Miroslav PRAŽÁK a František NOVOTNÝ. *Latinsko-český slovník*. 17. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955, VIII, 743 s., s. 415.

²⁶ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 27 a násl.

rozdílné zacházení je považováno i obtěžování, resp. sexuální obtěžování, a pronásledování.²⁷

Za diskriminaci pak není považováno každé rozdílné zacházení a stejně ani princip zákazu diskriminace není absolutní. Je proto nezbytné rozhodnout, co je považováno za diskriminaci a kdo to je oprávněn stanovit.

Lze říci, že diskriminované skupiny jsou zpravidla politicky bezmocné a nelze tak očekávat, že se svých práv domohou právě politickým procesem. Dle tohoto názoru by to měl být soud, kdo rozhodne o tom, které menšiny by měly být chráněny, avšak z podstaty demokratického postupu zasahuje do této situace též zákonodárce, ale i postižená skupina. Pokud by bylo rozhodování ponecháno na pravomoci soudů, stačilo by bez specifikace jednotlivých skupin stanovit, že všichni lidé jsou si před zákonem rovni. Zcela opačný je přístup založený na politickém řešení, který má za cíl vytvořit katalog důvodů, který bude taxativním výčtem a neponechá tak soudům prostor k uvážení.

Obdobně jako v jiných sférách, také v oboru práva vede absolutní či kategorická tvorba definic k nežádoucím extrémům a k větší nespravedlnosti, než byla ta, kterou se taková legislativa snažila ošetřit. Zákony je nutné nastavit dostatečně citlivě tak, aby škodlivé rozlišování vyloučily a zároveň umožnily či dokonce podpořily pozitivní rozdíly. Přístup, který zavádí Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, zdá se z tohoto hlediska být zdaleka nejvhodnějším, když zavádí enumerativní výčet důvodů diskriminace. Obdobně činí mimo jiné kanadská Charta práv a jihoafrická ústava.²⁸ Čl. 14 EÚLP stanoví, že *„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“*²⁹

²⁷ ŠTĚPÁNKOVÁ, M. *Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů*. Praha: Multikulturální centrum Praha, s. 1.

²⁸ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 65-67.

²⁹ Článek 14 EÚLP. Dostupné také z WWW: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf [nahlíženo dne 3. 7. 2014]

V takovém případě je dán rámeček, ve kterém se soudce pohybuje a který nesmí překročit, zároveň má ale prostor pro uvážení a eventuální rozšíření neuzavřeného výčtu.³⁰

2.2.1. Druhy diskriminace

Jak bylo již v rámci této práce uvedeno, není dost dobře možné popsat diskriminaci v jedné všeobjímající definici, zároveň však existuje mnoho zákonných úprav diskriminace, které mohou působit zmatek. V tomto oboru je možné rozlišit několik právních přístupů, přičemž mezi stěžejní patří: diskriminace přímá a nepřímá, rovnost jako proporcionalita, rovnost jako důstojnost a pozitivní povinnost prosazovat rovnost.³¹

Jiná literatura se zabývá například diskriminací v rovině obecné. V takovém případě se jedná o tzv. diskriminaci formální, vyplývající přímo ze zákonné úpravy, a diskriminací aplikační, kdy materiální projev určitých ustanovení se stane diskriminační na základě jeho aplikace orgány veřejné moci.³² Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře rozlišuje mezi diskriminací přímou a nepřímou, na kterou se zaměří i následující text. Zbývá tři pojetí diskriminace, kde rovnost je účelem a výsledkem zákazu diskriminace, je možné podřadit pod výše uvedené druhy.

Přímá diskriminace

Teorie a především praxe Evropského soudního dvora (dále jen „ESD“) a ESLP rozlišují přímou a nepřímou diskriminaci. Judikatura ESLP vymezuje přímou diskriminaci následovně: „*diskriminace spočívá v rozdílném zacházení s osobami nacházejícími se ve srovnatelné situaci, a to bez objektivního a rozumného odůvodnění.*“³³ Odráží se zde princip, že se stejnými má být zacházeno stejně. Z toho

³⁰ Tento delikátní přístup v podobě citlivého nastavení právních norem, jak o něm bylo pojednáno výše, je právou obvykle vlastní. Dokladem tohoto v České republice jsou například ustanovení zákona č. 1/1993 Ústavy ČR. Na jednom ze zmiňovaných extrémů – taxativních ustanoveních a výčtech naopak stojí systém trestního práva, který je ovládán zásadou, že není trestného činu bez zákona.

³¹ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 90.

³² BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 42.

³³ Rozhodnutí ve věci *D. H. a další proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 175. „*The Court has established in its case-law that discrimination means treating differently, without an objective and reasonable justification, persons in relevantly similar situations.*“

důvodu se při posuzování přímé diskriminace zkoumá, zda na základě některého diskriminačního důvodu nebylo s určitou osobou zacházeno méně příznivě, než jak by bylo zacházeno s osobou bez toho diskriminačního znaku.

Tento důraz na důkaz méně příznivého zacházení odpovídá pojetí rovnosti ve smyslu konzistentnosti, což v praxi znamená, že podstatné je, aby se s oběma subjekty zacházelo stejně. V takovém případě je tedy lhostejno, zda stejně dobře nebo stejně špatně. Jak uvádí Sandra Fredman³⁴, toto pojetí má za následek takové situace, při kterých může být za účelem odstranění méně výhodného zacházení s určitou skupinou odebrána výhoda dané zvýhodněné skupině, nebo může být tato rozšířena na skupinu znevýhodněnou.

Příznačným příkladem je zrušení takových oblastí ochranného zákonodárství, které poskytovalo ochranu ženám v případě noční práce či práce v podzemí v dolech, jak se tomu stalo kupříkladu v Británii. V jiném případě, kdy se muži chtěli domoci stejného důchodového věku jako ženy, muži odcházeli do důchodu ve věku 65 let, zatímco ženy v šedesáti, dospěl ESD k závěru, že rovnost byla porušena, avšak že k dosažení spravedlivého stavu se nemusí nutně snižovat důchodový věk mužů, ale je možné zvýšit odchod do důchodů ženám na shodných 65 let. Jak z rozhodnutí vyplývá, rovnosti bylo učiněno zadost, postavení mužů se fakticky nezměnilo a ženám se situace zhoršila.

Zdeněk Kühn ve svém pojednání o diskriminaci v teoretickém a srovnávacím kontextu chápe diskriminaci jako „*vyčlenění jednotlivce nebo skupiny v porovnání se srovnatelnou skupinou, které je k tíži danému jednotlivci nebo skupině a které není možné s ohledem na právem stanovenou metodologii ospravedlnit.*“³⁵ Z uvedeného vyplývá zásada srovnatelnosti, resp. právní problém, který spočívá v hledání patřičného komparátora, tedy podobně situovaného jednotlivce (např. opačné rasy, pohlaví), na základě kterého lze srovnání provést. Dle předpisů o rasové diskriminaci se bude

Viz také: *Willis proti Spojenému království*, č. 36042/97, 11. června 2002, § 48, ESLP 2002-IV; *Okpizs proti Německu*, č. 59140/00, 25. října 2005, § 33; *Burden proti Spojenému království*, č. 13378/05, 29. dubna 2008, § 60.

³⁴ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturální centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 92.

³⁵ KÜHN, Z. Diskriminace v teoretickém a srovnávacím kontextu in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 43.

dokazovat, že se z rasových důvodů zacházelo s jednou osobou méně příznivě, než by se zacházelo s osobou jinou.³⁶

Cíl zákazu přímé diskriminace, který je úzce spjat s pojetím rovnosti jako konzistentnosti, je možné shrnout jako snahu o dosažení symetrie. Proto je diskriminace žen stejně nežádoucí jako diskriminace mužů a diskriminující jednání s bílými zakázané stejně jako takové jednání s černými. Naopak se ale nebude jednat o přímou diskriminaci, pokud je rozdílné zacházení věcně odůvodněno oprávněným účelem a prostředky k jeho dosahování budou přiměřené a nezbytné.³⁷

Nepřímá diskriminace

Koncept nepřímé diskriminace, druhého základního typu diskriminace, je formulován komplikovaněji, než jak je tomu u diskriminace přímé, a komplikovanější je i jeho aplikace, resp. jeho prokazatelnost. Tento koncept směřuje od rovného zacházení k rovnosti výsledků a má-li být správně uplatněn, je nutné diferencovat diskriminaci a přiměřené rozlišování, které rovnost neporušuje, je-li uplatňováno s legitimním cílem a zároveň je k dosažení tohoto cíle přiměřené.^{38 39}

Podstata nepřímé diskriminace spočívá v tom, že je norma celkově vadně konstruována nebo nesprávně aplikována.⁴⁰ O nepřímou diskriminaci se jedná v případě, ve kterém důsledkem aplikace navenek neutrálního předpisu, ustanovení či praxe je nerovný dopad takového jednání na určitou, některým z diskriminačních důvodů vymezenou skupinu (viz výše) oproti skupině jiné.

Dojde-li k nepřímé diskriminaci, často se stane, že si to oběť zprvu ani neuvědomuje. Tento druh diskriminace se navíc velmi obtížně prokazuje. Skupinami,

³⁶ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 92-93.

³⁷ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 43.

³⁸ KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2010, XV, 240 s. ISBN 978-80-7400-343-1, s. 14-16.

³⁹ Více bude o tzv. testu proporcionality pojednáno v kapitole zabývající se ESLP.

⁴⁰ KÜHN, Z. Diskriminace v teoretickém a srovnávacím kontextu in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 53.

kteřé jsou nejčastěji subjektem znevýhodnění, jsou muslimové, Romové, Asiaté či homosexuálně orientovaní jedinci.⁴¹

V rámci teorie nepřímé diskriminace je možné rozlišit dva základní subtypy tohoto institutu. V prvním případě se jedná o normu, která ač působí rovně na všechny adresáty, je příliš široká, neboť na některé adresáty působí nepřipustně přísněji či jinak nepříznivěji než na adresáty jiné. Jedná se kupříkladu o situaci, kdy iracionálně přísné podmínky přijetí do zaměstnání poškozují určitou ústavně chráněnou skupinu, např. rasovou menšinu.

O druhém subtypu je možné hovořit v případě, kdy právní norma upravuje výjimku z obecné regulace, která ovšem dopadá nepřiměřeně na určitou skupinu lidí. Pro ilustraci poslouží situace, kdy zaměstnanci pracující na zkrácený pracovní úvazek mají méně zaměstnaneckých výhod, a přitom většinu těchto zaměstnanců tvoří ženy.⁴² I v případě nepřímé diskriminace je nutné použití komparátora. Na rozdíl od diskriminace přímé, kde bylo porovnání prováděno na úrovni jednotlivce, nepřímá diskriminace vyžaduje porovnání se skupinou. Zkoumá tak, zda jsou dány takové požadavky, které může splnit podstatně méně příslušníků jedné skupiny než skupiny druhé.⁴³

Průkopnickým případem, díky kterému vznikla definice nepřímé diskriminace, byl *Griggs proti Duke Power*.⁴⁴ Tato kauza ukázala, že rovné zacházení může vést k nerovným výsledkům a že stejné zacházení s lidmi bez ohledu na jejich odlišné charakteristiky často upevňuje rozdíly. Daný případ prokázal, že zdánlivě neutrální kritéria udržovala a posilovala znevýhodněné postavení černochů ve Spojených státech.⁴⁵

⁴¹ ŠTĚPÁNKOVÁ, M. *Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů*. Praha: Multikulturní centrum Praha, s. 2. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1, s. 11-12.

⁴² KÜHN, Z. Diskriminace v teoretickém a srovnávacím kontextu in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 52-55.

⁴³ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 106.

⁴⁴ 401 US 424, 91 S Ct 849.

⁴⁵ V uvedeném případě uplatňoval zaměstnavatel politiku vyloučení černých pracovníků. Takováto praxe byla následně zakázána zákonem o občanských právech z roku 1964. Zaměstnavatel proto tuto politiku zrušil, ale na místo ní zavedl pro všechny uchazeče testy gramotnosti, a to i na místa, kde taková kvalifikace nebyla třeba. Ačkoliv tak byla nastavena stejná vstupní kritéria pro všechny uchazeče, pracovní síla zůstávala téměř výlučně bílá. V důsledku trvajících dopadů diskriminace ve vzdělávacím systému nepřiměřený počet černochů nedosahoval požadovaného standardu. Soud reagoval rozšířením

V legislativě Velké Británie byla na základě koncepce vzniklé ve výše uvedeném případě vytvořena zákonná definice diskriminace žen, přičemž tato formulace se objevuje i v oblasti rasové diskriminace. Race Relation Act stanoví, že: „osoba diskriminuje druhého za jakékoliv okolnosti relevantní pro účely kteréhokoli ustanovení tohoto zákona, pokud vztahuje na toho druhého požadavek nebo podmínku, která se vztahuje nebo bude vztahovat rovněž na osoby, které nenáležejí do stejné rasové skupiny, jako ten druhý, ale která je taková, že podíl osob stejné rasové skupiny a ostatních, kteří mohou být v souladu s ní, je podstatně menší než podíl osob, které nejsou uvedené rasové skupiny a ostatních, kteří mohou být v souladu s ní; a která nemůže prokázat, že je ospravedlnitelná bez ohledu na barvu pleti, rasu, národnost nebo etnický nebo národnostní původ osoby, na kterou je aplikována; a která je k újmě druhého, protože ji nemůže splnit.“⁴⁶

Ačkoliv čl. 14 EÚLP obsahuje otevřenou záruku rovnosti, ESLP nebyl o začlenění pojmu nepřímé diskriminace tolik přesvědčený, na rozdíl např. od ESD⁴⁷, a implicitně koncepci nepřímé diskriminace odmítl. Stalo se tak v případě *Abdulaziz*⁴⁸, který se zabýval problémem v souvislosti s přistěhovalectvím do Spojeného království. ESLP uplatnil úzké formální chápání diskriminace, když rozhodl, že čl. 14 EÚLP zakazuje pouze předpisy, které výslovně rozlišují na základě rasy nebo etnického původu.⁴⁹

konceptu rovnosti, když stanovil, že rovné zacházení mělo být považováno za diskriminační, pokud v jeho důsledku splňuje požadavky méně černých pracovníků, není-li požadavek pro náležité vykonávání dané práce nezbytný.

FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 102-103.

⁴⁶ Race Relation Act 1976, § 1(1) (b): 1- (1) A person discriminates against another in any circumstances relevant for the purposes of any provision of this Act if (b) he applies to that other a requirement or condition which he applies or would apply equally to persons not of the same racial group as that other but- (I) which is such that the proportion of persons of the same racial group as that other who can comply with it is considerably smaller than the proportion of persons not of that racial group who can comply with it; and (II) which he cannot show to be justifiable irrespective of the colour, race, nationality or ethnic or national origins of the person to whom it is applied; and (III) which is to the detriment of that other because he cannot comply with it.

Dostupné také z WWW: <http://www.legislationline.org/topics/country/53/topic/10/subtopic/37> [nahlíženo dne 13. 7. 2014].

⁴⁷ ESD nejprve začlenil pojem nepřímé diskriminace do otevřené zásady rovnosti prostřednictvím svého výkladu. Zákonný základ byl dán v roce 1997 Směrnicí (ES) 97/80/ES o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví, ještě propracovanější definice pak v Směrnici Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

⁴⁸ *Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému království*, č. 9214/80, 9473/81, 9474/81, 28. května 1985. V daném případě byla shledána diskriminace na základě pohlaví, nikoliv z rasových důvodů.

⁴⁹ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 105.

3. Zákaz rasové diskriminace v dokumentech mezinárodních organizací

Předcházející kapitola se zabývala pojmem diskriminace a rovnosti, dvěma instituty, které spolu neodlučitelně souvisí a kterými se také v této spojitosti odborná literatura zabývá. Na místě je stručně představit nejdůležitější mezinárodní organizace a jejich stěžejní lidskoprávní dokumenty. Tak budou uvedeny důležité souvislosti, které provázely ochranu lidských práv od počátku dvacátého století, a to se zaměřením na zákaz diskriminace, zejména rasové, na poli mezinárodního práva.

Specifikem mezinárodněprávní ochrany lidských práv je ta skutečnost, že se týká fyzických osob jako jednotlivců bez ohledu na státní příslušnost těchto subjektů. Obecně jsou rozlišovány dva zdroje této úpravy, jedním je obecné mezinárodní právo obyčejové, kde ochrana lidských práv získává povahu *ius cogens*, druhým zdrojem je úprava obsažená v mezinárodních smlouvách.

Dnes se ochranou lidských práv na nadnárodní úrovni zabývá celá řada mezinárodních organizací. Mezi nejvýznamnější patří Organizace spojených národů (dále jen „OSN“), Mezinárodní organizace práce (dále jen „MOP“), Rada Evropy (dále jen „RE“) a Evropská unie. Kromě úmluv OSN tedy ochranu zajišťují též úmluvy regionálního dosahu.⁵⁰ Text této kapitoly se blíže zaměří zejména na právní dokumenty Rady Evropy a na zákaz diskriminace v legislativě Evropské unie.

3.1. Společnost národů

Předchůdkyní OSN byla Společnost národů (dále jen „SN“), mezinárodní organizace založená po první světové válce v roce 1919, a to na základě výsledků pařížské mírové konference. Československo bylo spolu se státy Dohody jedním z dvaceti šesti zakládajících států. Sídlo organizace bylo ustanoveno v Ženevě a sídlo mezinárodního smírčího soudu v Haagu.

Základním dokumentem organizace se stal *Pakt Společnosti národů*, který obsahoval pouze 26 článků. Společnost národů měla v podstatě stejné cíle jako OSN,

⁵⁰ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2008, XLI, 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9, s. 397.

mezi které například patřilo udržovat mezinárodní mír a rozvíjet mezinárodní vztahy, využívat smírného řešení mezinárodních sporů a organizovat společné vystoupení proti případnému agresoru. Pro dosahování svých cílů se SN zavázala k zřeknutí se použití síly nebo její hrozby. Ustavením SN, organizace s výše uvedenými cíly, byl poprvé v historii zřízen systém kolektivní bezpečnosti. Pakt SN se však od požadavku smírného řešení mezinárodních sporů do značné míry odchýlil tím, že výslovný zákaz k uchylování se k síle nestanovil a naopak v rámci procedurálního řešení sporů použití síly zlegalizoval.⁵¹

Organizace byla ve své činnosti dlouhodobě neefektivní (např. v případě uzavření Mnichovské dohody) a zaznamenala také nespokojenost ze strany menších členských států, což vedlo k jejímu zániku v dubnu roku 1946. Ačkoliv *Pakt SN* neobsahuje antidiskriminační ustanovení, je tato organizace uváděna z důvodu kontextu, jelikož se z některých hledisek částečně transformovala do Organizace spojených národů.⁵²

3.2. Organizace spojených národů

Mezinárodní politická Organizace spojených národů, jejímiž členy jsou dnes téměř všechny státy světa, byla založena na mezinárodní konferenci v americkém San Francisku, která se konala 24. – 26. června 1945 a kde byla přijata a celkem 51 zakládajícími státy⁵³ podepsána její zakládací listina – *Charta Spojených národů*. Členství v OSN je založeno na principu suverénní rovnosti. Hlavní sídlo OSN se nachází v New Yorku. OSN má v podstatě shodné cíle se zaniklou SN, zejména zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a zajištění mezinárodní spolupráce. Charta OSN s ohledem na kolektivní bezpečnost jednoznačně stanovuje zákaz použití i hrozby silou.⁵⁴

Z hlediska zákazu rasové diskriminace jsou významné následující dokumenty OSN.

⁵¹ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2008, XLI, 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9. s. 485-486, 713.

⁵² Více o Společnosti národů: OTRATA, Vladimír. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha, 1960, 646 s., s. 371.

⁵³ Včetně tehdejšího Československa a včetně Polska, které bylo k podpisu jako zakládající stát přizváno. ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2008, XLI, 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9. s. 485.

⁵⁴ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2008, XLI, 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9. s. 485-486, 715.

3.2.1. Všeobecná deklaráce lidských práv

Valné shromáždění OSN, nejvyšší orgán, v němž jsou zastoupeny všechny členské státy, schválilo Všeobecnou deklaráci lidských práv 10. prosince 1948. Ač není právním dokumentem, má značnou morální sílu. Úcta k právům v ní obsaženým má být šířena vyučováním a výchovou. Zásadu rovnosti stanovuje článek 1, článek 2 stanoví, že „*Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarácí, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“ Deklarace zakotvuje mimo jiné také základní sociální právo, když stanoví, že „*každý má právo na práci*“.⁵⁵

3.2.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Signatářské státy Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, zkráceně Paktu I, si vytyčily za úkol státu pečovat o práva uvedená v tomto paktu. Jedná se o tzv. práva třetí generace lidských práv, která začala být prosazována zejména po druhé světové válce, ale také například o právo na účast na kulturním životě či na přiměřenou životní úroveň zahrnující jídlo, šatstvo a tak dále. Odstavec 2 článku 2 stanoví, že „*státy, smluvní strany Paktu, se zavazují, že zaručí, že práva formulovaná v tomto Paktu budou se uskutečňovat bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního a sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“⁵⁶

Pakt I má formu závazné mezinárodní smlouvy, do které převádí nezávaznou Všeobecnou deklaráci lidských práv, přičemž je v něm vyjádřena stěžejní zásada zákazu jakékoliv diskriminace. Stalo se tak v roce 1966, tedy po osmnácti letech od roku, kdy byla Deklarace přijata. Závazky plynoucí z Paktu I mají většinou proklamativní charakter. Smlouva obsahuje jen málo závazků konkrétně určených a vyjadřuje tak

⁵⁵ Všeobecná deklaráce lidských práv. Dostupné také z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> [nahlíženo dne 26.6.2014].

⁵⁶ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Dostupné také z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014].

spíše snahy států. Z uvedeného důvodu je tento dokument řazen do kategorie tzv. soft law.

3.2.3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, označován také jako Pakt II, je druhým mezinárodním dokumentem přijatým v roce 1966 na ochranu lidských práv. Tento dokument je označován jako tzv. hard law, jelikož je – na rozdíl od Paktu I – přesněji v definici konkrétních závazků. Také tento pakt se řídí základní zásadou obsaženou zde v odstavci 1 článku 2, kterou je zákaz jakékoliv diskriminace při realizaci práv uznaných v tomto paktu, když stanoví, že „*každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“⁵⁷

Kontrolní mechanismus, vytvořený k dodržování závazků převzatých v Paktu II, je postaven na osmnáctičlenném Výboru pro lidská práva se sídlem v Ženevě, který byl povolán na základě části čtvrté Paktu II a jehož hlavním úkolem je projednávat zprávy smluvních stran o plnění závazků vyplývajících z Paktu II. Závěry Výboru pro lidská práva zahrnuje do své každoroční zprávy Hospodářská a sociální rada OSN. Pakt zakazuje mimo jiné obhajobu rasové a náboženské nesnášenlivosti.

3.2.4. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace

Hlavním mezinárodněprávním dokumentem komplexně upravujícím zákaz rasové diskriminace je Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. Rasovou diskriminaci striktně zakazovala již Charta OSN, když v odstavci 3 článku 1 stanovila zásadu „*podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo*

⁵⁷ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.* Dostupné také z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014].

*náboženství.*⁵⁸ Tato zásada, upravená v Deklaraci o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1963, byla do závazné podoby přetavena v roce 1966 formou Mezinárodní úmluvy.⁵⁹

Dle čl. 1 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace je za rasovou diskriminaci považováno „***jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života.*** V úvodu Úmluvy je jasně stanoveno, že *jakékoli učení o nadřazenosti založené na rasovém rozlišování je z vědeckého hlediska falešné, morálně odsouzeníhodné, sociálně nespravedlivé a nebezpečné a že rasová diskriminace v teorii nebo praxi, ať se vyskytuje kdekoli, není ospravedlnitelná.*⁶⁰

Úmluva navíc zavazuje všechny smluvní strany k přijetí legislativy, která bude upravovat zákaz rasové diskriminace a potenciální trestání všech jejích projevů.⁶¹ Na základě dohody smluvních stran Úmluvy vznikl 18členný mezinárodní orgán, Výbor pro odstranění rasové diskriminace, který má na starosti projednávání stížností na porušování jakýchkoliv ustanovení Úmluvy⁶² a projednávání zpráv smluvních stran o opatřeních učiněných ke zvýšení efektivity tohoto dokumentu.

3.2.5. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen

Z hlediska problematiky ochrany lidských práv je vhodné uvést také Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen známou pod anglickou zkratkou CEDAW. Tento mezinárodní dokument zakotvuje princip rovnoprávného postavení mužů a žen před zákonem a určuje opatření k odstranění diskriminace žen z hlediska politického a

⁵⁸ Charta OSN. Dostupné také z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014].

⁵⁹ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 469 s. ISBN 978-80-246-1898-2, s. 382.

⁶⁰ *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*. Dostupné také z WWW: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305> [nahlíženo dne 30.6.2014].

⁶¹ Dto.

⁶² Za předpokladu, že stát stěžujícího si jednotlivce ratifikoval tuto opční proceduru úmluvy.

veřejného života, národnosti, vzdělání, zaměstnání, zdraví, manželství a rodiny.⁶³ Svou koncepcí a formulací se tak velmi blíží zakotvení materiální genderové rovnosti. Obdobně jako v Úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace, i této úmluvě předcházela Deklarace o odstranění všech forem diskriminace žen, přičemž následně členské státy OSN hledaly účinný nástroj mezinárodního práva na ochranu lidských práv žen. Úmluva vstoupila v platnost v roce 1981.

CEDAW v preambuli odkazuje na ostatní dokumenty mezinárodního práva, které zakazují jakékoliv formy diskriminace. V článku 1 pak definuje diskriminaci žen jako *„jakékoli činění rozdílu, vyloučení nebo omezení provedené na základě pohlaví, jehož důsledkem nebo cílem je narušit nebo zrušit uznání, požívání nebo uplatnění ze strany žen, bez ohledu na jejich rodinný stav, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, lidských práv a základních svobod v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jiné oblasti.“*

Navzdory těmto ustanovením však bohužel v praxi jednotlivých států k diskriminaci žen stále dochází. Pro plný rozvoj země, blaho světa a věc míru je vyžadována maximální účast žen za rovnoprávných podmínek s muži ve všech oblastech veřejného života. Pro státy, které úmluvu ratifikovaly, vyplývají tři základní oblasti povinností: povinnost implementovat do národního zákonodárství rovnost, povinnost *de facto* zlepšit postavení žen a povinnost bojovat proti převládajícím genderovým stereotypům.

Specifikem CEDAW je, že před všemi formami diskriminace chrání pouze ženy a že svým rozsahem představuje jeden z nejrozsáhlejších dokumentů mezinárodního práva zabývajících se rovností.⁶⁴

3.2.6. Úmluva o právech dítěte

Povinnost zajišťovat rovné zacházení a zákaz diskriminace je obsažena také v Úmluvě o právech dítěte, konkrétně v článku 2: *„1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou*

⁶³ *Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů*. Praha: Informační centrum OSN, 2005, XVIII, 297 s. ISBN 80-86348-02-4, s. 191.

⁶⁴ *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen*. Dostupné online na <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014]. KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2010, XV, 240 s. ISBN 978-80-7400-343-1, s. 35-39.

každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců. 2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.“⁶⁵

3.3. Mezinárodní organizace práce

Mezinárodní organizace práce byla založena roku 1919 v rámci Versailleského mírového procesu jako stálé zřízení SN a v roce 1946 byla přijata do systému OSN jako specializovaná organizace. Sídlí v Ženevě a jejím cílem je podpora sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných lidských a pracovních práv.

Významným těžištěm činnosti MOP je mnoho dokumentů vztahujících se na rovné postavení mužů a žen, rovné odměňování a tak podobně. Mezi nimi zaujímá významné místo *Úmluva č. 100 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty*.⁶⁶

3.3.1. *Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání*

Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání byla ve své době velmi pokroková úmluva, jelikož vznikla již v 50. letech dvacátého století a zakazovala diskriminaci v zaměstnání a povolání z více důvodů, mezi nimi i z důvodů rasových, nikoliv tedy jen z důvodu pohlaví. Rovný přístup k zaměstnání a povolání na základě dalších důvodů než jen pohlaví byl například do práva EU včleněn až v roce 2000.⁶⁷

V článku 1 je definován pojem diskriminace jako „**jakékoliv rozlišování, vylučování nebo dávání přednosti založené na rase, barvě pleti, pohlaví, náboženství,**

⁶⁵ *Úmluva o právech dítěte*. Dostupné také z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014].

⁶⁶ *Úmluva č. 100 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty*. Dostupné také z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1177/100.pdf> [nahlíženo dne 30.6.2014].

⁶⁷ KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2010, XV, 240 s. ISBN 978-80-7400-343-1, s. 27.

*politických názorech, národnostním nebo sociálním původu, které má za následek znemožnění nebo porušení rovnosti příležitostí nebo zacházení v zaměstnání nebo povolání a jakékoli jiné rozlišování, vylučování nebo dávání přednosti, jež má za následek znemožnění nebo porušení rovnosti příležitostí nebo zacházení v zaměstnání nebo povolání, které může být určeno zúčastněným členským státem po projednání s reprezentativními organizacemi zaměstnavatelů a pracovníků, pokud takové organizace existují, a s jinými příslušnými orgány.*⁶⁸

3.4. Evropská unie

Zákaz rasové diskriminace na poli práva Evropské unie sice není tématem předkládané práce, avšak pro ucelený obraz o mezinárodní antidiskriminační legislativě a také pro možnost porovnání různých právních úprav této problematiky v mezinárodním měřítku je seznámení se s právní úpravou Evropské unie na místě.

Tato práce se blíže zabývá judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, za jistou paralelu této instituci může být považován Evropský soudní dvůr sídlící v Lucemburku. V následujícím textu budou proto pro úplnost výkladu zmíněny základní prameny evropského práva, ve kterých je možné nalézt ustanovení týkající se zákazu diskriminace: právo primární a právo sekundární; základní pozornost bude věnována i ESD. V některých případech bude možné pozorovat podobnost s ustanoveními v dokumentech Rady Evropy.

Po přijetí Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost k 1. prosinci 2009, sestává primární právo EU ze čtyř základních dokumentů. Jedná se o Smlouvu o Evropské unii (dále jen „SEU“), Smlouvu o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) a Listinu základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“). Řadí se sem též Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (známá též jako Euratom), ta však není vzhledem k tématu této práce podstatná.

Sekundární právo je v oblasti zákazu diskriminace tvořeno směrnicemi, které konkretizují, resp. podrobněji upravují zákaz diskriminace, jehož rámec je dán právem primárním. Tyto směrnice se výhradně váží k ustanovením Smlouvy o založení Evropského společenství (dále jen „SES“), která jsou nyní součástí SFEU.

⁶⁸ Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání. Dostupné také z WWW: http://www.cmkos.cz/data/articles/down_688.pdf [nahlíženo dne 30.6.2014].

Dalším podstatným pramenem antidiskriminačního práva je judikatura ESD, která v podstatné míře doplňuje, dotváří a vykládá jak primární, tak sekundární právo EU. Zajímavé v této souvislosti je, že judikatura týkající se zákazu diskriminace neovlivnila jen tuto oblast, ale má vliv na náhled na komunitární právo jako celek. Judikatura týkající se zákazu diskriminace na základě pohlaví podstatně ovlivnila doktrínu tzv. přímého účinku směrnic a stála u zrodu tzv. účinku nepřímého (eurokonformní výklad).⁶⁹ ESD ve své judikatuře také potvrdil koncept tzv. nepřímé diskriminace, zásadní je rozsudek ve věci *Bilka Kaufhaus*.⁷⁰

3.4.1. Rovnost a zákaz rasové diskriminace v primárním právu

Desítky let patřily mezi jediné diskriminační důvody dle Smlouvy o založení Evropského společenství pouze dvě oblasti. Smlouva byla zaměřena na rovnost na základě pohlaví a na rovnost na základě státní příslušnosti.

Rovnosti na základě pohlaví se věnoval čl. 141 SES (dnes čl. 157 SFEU), který mimo jiné stanovil zásadu stejného odměňování mužů a žen za stejnou nebo rovnocennou práci a definoval, co znamená zmíněná stejná odměna.⁷¹ Tento článek má však význam ještě v další rovině. V případě, že není aplikována zásada rovného odměňování na základě pohlaví a pokud není možné ji vynutit pomocí vnitrostátního práva, může se jednotlivec dovolat výše uvedeného ustanovení přímo.⁷² Teorie přímého účinku byla vyvinuta judikaturou SED a přímý účinek článku 141 SES potvrdil

⁶⁹ WHELANOVÁ Markéta. Rovnost a zákaz diskriminace v právu Evropských Společenství in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 141.

⁷⁰ Věc 170/84, *Bilka – Kaufhaus GmbH proti Karin Weber von Hartz*, 1986, ECR 1607.

⁷¹ Článek 141 (bývalý čl. 119): 1. Každý členský stát zajistí uplatnění zásady stejné odměny mužů a žen za stejnou nebo rovnocennou práci. 2. „Odměnou“ ve smyslu tohoto článku se rozumí obvyklá základní či minimální mzda nebo plat a veškeré ostatní odměny, jež zaměstnavatel přímo nebo nepřímo, v hotovosti nebo v naturáliích vyplácí zaměstnanci v souvislosti se zaměstnáním. Rovnost odměňování mužů a žen bez diskriminace na základě pohlaví znamená, že: a) se odměna za stejnou práci vypočítává při úkolové mzdě podle stejné sazby; b) časová odměna za práci je stejná na stejném pracovním místě. Dostupné také z WWW: http://www.euroskop.cz/gallery/2/756-smlouva_o_es_nice.pdf [nahlíženo dne 28.8.2014].

⁷² Přímý účinek znamená vlastnost práva Evropské unie, která spočívá v tom, že právní norma unijního práva má vůči jednotlivci vnitrostátním právem přímé, tedy nezprostředkované působení. Přímý účinek může být povahy vertikální, tedy mezi jednotlivcem a státem, nebo horizontální – mezi jednotlivci navzájem, typicky zaměstnanec - zaměstnavatel. Takovýto norem se může jednotlivec dovolávat bezprostředně před národními soudy členských států EU. Více viz TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ, Tereza KUNERTOVÁ, Lenka PÍTROVÁ, Martin SMOLEK, Jiří MALENOVSKÝ, Filip KŘEPELKA a David SEHNÁLEK. *Právo Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87576-53-3.

rozsudek ve věci *Defrenne*.⁷³ Rovnosti na základě pohlaví se dále věnovala SES v článku 2 a v článku 3.

Zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti, obsažený v článku 12 SES, resp. 18 SFEU, je specifický jednou vlastností, a sice že je to jediný diskriminační důvod, který je zakázán ve všech oblastech unijního práva. Článek 12 SES stanoví, že „v rámci použití Smluv, aniž jsou dotčena jejich zvláštní ustanovení, je zakázána jakákoli diskriminace na základě státní příslušnosti. Evropský parlament a Rada mohou řádným legislativním postupem přijímat předpisy zakazující takovou diskriminaci.“⁷⁴

K zásadnímu rozšíření zájmu EU na ochraně před diskriminací došlo přijetím Amsterodamské smlouvy 1. května roku 1999, která vložila do SES článek 13 (resp. čl. 19 SFEU). Ten taxativním výčtem zavádí zakázané důvody diskriminace, když stanoví, že Rada může zvláštním legislativním postupem a po obdržení souhlasu Evropského parlamentu jednomyslně přijmout vhodná opatření k potírání diskriminace z důvodu pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace. Jak bylo řečeno, jedná se o výčet taxativní. V minulosti však došlo k jeho rozšíření. Stalo se tak před přijetím čl. 13 SES, a to v případě, kdy ESD judikoval ve věci *P. proti S. a Cornwall County Council*⁷⁵ a ustanovení o zákazu diskriminace z důvodu pohlaví rozšířil i na transsexuální osoby.⁷⁶

Kromě uvedených smluv garantuje ochranu lidských práv na území EU dle článku 6 SES též Listina základních práv EU, která sice není součástí textu zakládacích smluv, ale na úroveň primárního práva je povyšována odkazem. Listina vychází z katalogu práv obsažených v mezinárodních lidskoprávních instrumentech a ústavách členských států. Obsahuje klasická práva občanská, lidská práva, práva související s vývojem společnosti a technologií vč. ekonomických a sociálních zásad. Byla

⁷³ Věc 43/75, *Gabrielle Defrenne proti société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 1976, ECR 455.

⁷⁴ SFEU obsahuje ještě několik ustanovení, která konkretizují zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti a kterým byl ESD přiznán přímý účinek, jedná se o Čl. 45 SFEU (čl. 39 SES); čl. 49 SFEU (čl. 43 SES) a čl. 56 SFEU (čl. 49 SES).

⁷⁵ Rozsudek ESD ve věci C-13/94, *P. proti S. a Cornwall County Council* ze dne 30. dubna 1996 ECR I-2143.

⁷⁶ WHELANOVÁ Markéta. Rovnost a zákaz diskriminace v právu Evropských Společenství in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 126-129.

slavnostně vyhlášena 12. prosince 2007 ve Štrasburku.⁷⁷ Na ochranu před diskriminací jsou zaměřena ustanovení hlavy třetí s názvem Rovnost. V úvodním článku 20 této části Listiny je obecně zakotvená rovnost všech před zákonem, ústředním ustanovením této hlavy je pak článek 21 zakotvující zákaz diskriminace⁷⁸, který stanoví, že se zakazuje „*jakákoli diskriminace založená zejména na pohlaví, rase, barvě pleti, etnickém nebo sociálním původu, genetických rysech, jazyku, náboženském vyznání nebo přesvědčení, politických názorech či jakýchkoli jiných názorech, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, narození, zdravotním postižení, věku nebo sexuální orientaci*“.

Došlo tak opět k rozšíření zakázaných důvodů diskriminace. Srovnatelné ustanovení je obsaženo v čl. 14 EÚLP⁷⁹, přičemž Listina vyjmenovává navíc zdravotní postižení, věk a sexuální orientaci. Pro EU stěžejním právem zakotveným v tomto článku je zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti, který je nezbytný k naplnění svobod vnitřního trhu unie. K povšimnutí na tomto ustanovení je použití obratu „*zejména*“, který je shodně obsažen ve zmiňovaném článku 14 Evropské úmluvy a který posouvá hranice zákazu diskriminace na poli EU, když tímto mění doposud taxativní výčet diskriminačních důvodů v množinu důvodů otevřenou. Zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti a rovnost mužů a žen na trhu práce je zakotven v článku 21 odstavci 2, resp. v článku 23 Listiny.

Pro výklad a uplatňování Listiny obsahuje tento dokument omezující výkladová ustanovení. Cílem zakotvení ochrany lidských práv v Listině nebylo vytvořit nový katalog těchto práv pro Evropu, a to jednak proto, že Listina existuje paralelně vedle vnitrostátních katalogů práv a svobod a záruk mezinárodních, ale také a hlavně kvůli tomu, aby Listinou poskytovaná ochrana neměla nižší standart než ochrana poskytovaná dosud. Smyslem výkladového článku 53 Listiny je zejména zajištění toho, aby úroveň ochrany předpokládaná Listinou nebyla nižší než ochrana zaručená EÚLP.⁸⁰

⁷⁷ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ, Tereza KUNERTO VÁ, Lenka PÍTROVÁ, Martin SMOLEK, Jiří MALENOVSKÝ, Filip KŘEPELKA a David SEHNÁLEK. *Právo Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87576-53-3, s. 325, 327-328.

⁷⁸ Opírá se o antidiskriminační ustanovení čl. 19 SFEU.

⁷⁹ Viz další kapitola.

⁸⁰ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ, Tereza KUNERTO VÁ, Lenka PÍTROVÁ, Martin SMOLEK, Jiří MALENOVSKÝ, Filip KŘEPELKA a David SEHNÁLEK. *Právo Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87576-53-3, s. 335-336.

3.4.2. Rovnost a zákaz rasové diskriminace v sekundárním právu

Ke konkretizaci ustanovení primárního práva s antidiskriminačním obsahem dochází prostřednictvím práva sekundárního formou směrnic. Směrnice představují právní akty, které jsou dle článku 288 SFEU (čl. 249 SES) závazné pro každý stát, kterému jsou určeny natolik, nakolik se jedná o výsledek, kterého má být dosaženo. Volba forem a prostředků sice závisí na uvážení vnitrostátních orgánů, skutečností ale je, že antidiskriminační směrnice z poslední doby jsou natolik konkrétní, že při transpozici je nutno bedlivě dodržovat původní text směrnice.⁸¹ Jelikož mnoho ustanovení je upraveno jasně a bezpodmínečně a současně zakládají osobám, které tvrdí, že byly diskriminacím jednáním postiženy dostatečná práva, kterých je možné se při nedostatečné transpozici přímo domáhat, mají takováto ustanovení přímý účinek.⁸²

Směrnice o zákazu diskriminace je možné členit na směrnice v širším smyslu, které přímo problematiku zákazu diskriminace z důvodu uvedeného v článku 19 SFEU (čl. 13 SES) neupravují, ale problematiky zákazu diskriminace se dotýkají; a směrnice v užším smyslu, které se danou problematikou zabývají přímo, tyto pak ještě Bobek a kol. třídí na směrnice týkající se rovnosti na základě pohlaví, rovnosti na základě rasy nebo etnického původu a směrnice týkající se dalších diskriminačních důvodů.⁸³

Pro účely této práce je významná směrnice z druhé kategorie směrnic v užším smyslu. Jedná se o *Směrnici Rady 2000/43/ES* ze dne 29. 6. 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Tato směrnice je co do svého významu směrnicí průlomovou. Byla přijata na základě článku 19 SFEU a prvně upravuje vztahy, které překračují rámec oblasti zaměstnání a povolání a zároveň je to první směrnice, která se nevztahuje na ochranu před diskriminací z důvodu pohlaví.⁸⁴ Transpozice této směrnice do vnitrostátních právních řádů je poměrně složitá, jelikož tento předpis zahrnuje nejrůznější oblasti úpravy právních vztahů. Směrnice zakazuje diskriminaci z důvodu rasy nebo etnického původu v zaměstnání a

⁸¹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 129.

⁸² BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 141-142.

⁸³ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 129-140.

⁸⁴ Ochrana před diskriminací z důvodu pohlaví byla do roku 2000 výlučným předmětem zájmu EU.

povolání, stejně tak v oblasti zdravotní, sociální, vzdělávání a též obecně v oblasti přístupu ke zboží a službám.

Směrnice upravuje obvyklé instituty, které jsou zpravidla obsažené ve směrnících přijatých v oblasti diskriminace po roce 2000. Obsahuje tedy zákaz přímé i nepřímé diskriminace, obtěžování, navádění, pronásledování, povinnost ohledně šíření informací a podpory sociálního dialogu a možnost zavedení pozitivních opatření. K lepší vymahatelnosti práv je ve směrnici zakotven institut obráceného důkazního břemene, povinností je také odstranit z vnitrostátní legislativy předpisy odporující zásadě rovného zacházení. Článek 4 směrnice nazvaný „Podstatné a určující profesní požadavky“ upravuje případy, kdy je rozdílné zacházení z důvodu rasy nebo etnického původu přípustné. Bude tomu tak v situaci, ve které *„rozdíl v zacházení na základě charakteristik souvisejících s rasou nebo etnickým původem nepředstavuje diskriminaci, pokud z povahy profesní činnosti nebo z podmínek jejího výkonu vyplývá, že tyto charakteristiky představují podstatný a určující profesní požadavek, je-li jeho cíl legitimní a požadavek přiměřený.“*⁸⁵

3.5. Rada Evropy

Rada Evropy je uzavřená mezinárodní mezivládní organizace, která nyní sdružuje téměř všechny evropské státy. K jejímu vzniku došlo po druhé světové válce v rámci prvních poválečných snah o sjednocení Evropy, a to poté, co Winston Churchill v roce 1943 vyzýval evropské státy k vytvoření mezinárodní organizace po vzoru Společnosti národů, s tím omezením, že by členy mohly být pouze státy Evropy.⁸⁶ Na základě smlouvy uzavřené v Bruselu roku 1948 došlo k vytvoření sdružení pěti států – Belgie, Francie, Lucemburska, Nizozemí a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, ke kterým se dále připojili Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko.

⁸⁵ Směrnici Rady 2000/43/ES ze dne 29.6.2000. Dostupné také z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:cs:HTML> [nahlíženo dne 28.8.2014].

⁸⁶ HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, LI, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 1.

V průběhu let se k Radě Evropy připojovaly další státy, a tak má organizace v době zpracování této diplomové práce již 47 členů.⁸⁷

Statutem Rady Evropy se stala zakládací listina, která byla podepsána 5. května 1949 v Londýně. V platnost Statut vstoupil 3. srpna 1949 a sídlem této nově vzniklé mezinárodní organizace se stal dnes francouzský Štrasburk. Účelem Rady Evropy je ochrana lidských práv, rozvíjení lidských hodnot, hospodářský a sociální pokrok, zlepšení životních podmínek a vzájemná spolupráce jejích členů.⁸⁸ Na rozdíl od Charty OSN, Statut RE přímo zákaz diskriminace nestanoví, je však obsažen v mnoha jiných dokumentech této organizace, předně v Evropské sociální chartě, dále v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin nebo v Úmluvě Rady Evropy o přístupu k úředním dokumentům. Nejvýznamnější je pak bezesporu Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

3.5.1. Evropská sociální charta

Jedním ze dvou základních dokumentů chránících lidská práva na půdě Rady Evropy se stala Evropská sociální charta, která byla přijata 18. října v italském Turíně a na základě článku 35 odstavce 2 vstoupila v platnost dne 26. února 1965. Na rozdíl od EÚLP je již v Preambuli Evropské sociální charty stanoveno, že „*užívání sociálních práv by mělo být zajištěno bez diskriminace z důvodu rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického názoru, národního původu nebo sociálního původu.*“⁸⁹

Postupně byla charta revidována tzv. Dodatkovými protokoly. Dne 5. května 1988 byl ve Štrasburku přijat Dodatkový protokol, který obsahuje dalších 12 hospodářských a sociálních práv (právo na rovné příležitosti a rovné zacházení v otázkách zaměstnání a povolání bez diskriminace z důvodu pohlaví, právo starých osob na sociální ochranu, právo na informace, právo na účast při zlepšování pracovních podmínek aj.). Roku 1996 došlo k revidování Evropské sociální charty, na jehož základě se Článek 20 zabývá právem na stejné příležitosti a na rovné zacházení v

⁸⁷ Česká republika se stala členem 30.6.1993. Posledním přistoupičím státem byla Černá Hora v roce 2007.

⁸⁸ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 9-10.

⁸⁹ *Evropská sociální charta*. Dostupné také z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf> [citováno dne 16.7.2014].

záležitostech zaměstnání a povolání bez diskriminace na základě pohlaví, článek 27 právem pracovníků s povinnostmi k rodině na stejné příležitosti a rovné zacházení a článek 26 prvně zmiňuje sexuální obtěžování na pracovišti.⁹⁰

Jménem České a Slovenské Federativní Republiky (dále jen „ČSFR“) byla Evropská sociální charta podepsána ve Štrasburku dne 27. května 1992. Dne 30. června 1993 Výbor ministrů Rady Evropy na 496. zasedání delegátů ministrů potvrdil, že Česká republika je jakožto nástupnický stát ČSFR považována za signatářský stát Evropské sociální charty. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy dne 3. listopadu 1999.⁹¹

3.5.2. Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin

Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin (dále jen „RÚONM“) vstoupila v platnost 1. února 1998 a je jednou z nejobsáhlejších mezinárodních dohod chránící práva příslušníků národnostních menšin. Tento rámcový právní dokument stanoví ochranu práv příslušníku národnostních menšin v rámci evropských standardů. Česká republika (dále jen „ČR“) podepsala RÚONM 28. dubna 1995. Úmluva vstoupila pro ČR v platnost 1. dubna 1998.

Zúčastněné strany RÚONM se zavazují podporovat úplnou a skutečnou rovnost osob patřících k národnostním menšinám, a to ve všech oblastech hospodářského, společenského, politického a kulturního života spolu s podmínkami, které jim umožní vyjadřovat, zachovat a rozvíjet svoji kulturu a identitu.⁹²

Tento právní dokument tedy zakazuje jakoukoli diskriminaci založenou na příslušnosti k národnostní menšině, zaručuje příslušníkům národnostní menšiny právo rovnosti před zákonem a zavazuje strany úmluvy k přijetí opatření k zaručení rovnoprávnosti příslušníků národnostních menšin. V jednotlivých člancích Úmluvy se smluvní strany zavazují poskytnout příslušníkům národnostních menšin možnost vzdělávání v rodném jazyce, používat rodný jazyk ve veřejném životě, v oblastech s větší koncentrací příslušníků národnostní menšiny používat a uvádět tradiční místní

⁹⁰ Tamtéž [citováno dne 16.7.2014].

⁹¹ Tamtéž [citováno dne 16.7.2014].

⁹² *Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin*. Dostupné také z WWW: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_resources/PDF_brochure_Czech.pdf [nahlíženo dne 1.9.2014]

názvy a označení ve svém jazyce a tak dále. Každý příslušník národnostní menšiny je však povinen respektovat vnitrostátní právní řád a práva ostatních, a to jak práva většiny, tak i práva jiných národnostních menšin.

Státy, které přistoupily k RÚONM se zároveň zavázaly k odevzdávání pravidelných monitorovacích zpráv o plnění závazků z úmluvy plynoucích. Přiměřenost opatření přijatých zúčastněným státem k realizování zásad zakotvených v RÚONM posuzuje Poradní výbor k RÚONM, který následně předává zúčastněnému státu schválené stanovisko. Daný stát má možnost připomínkovat toto stanovisko, po té Výbor ministrů přijme rezoluci, která obsahuje závěry a doporučení zúčastněnému státu, týkající se Rámcové Úmluvy. Na závěr je stanovisko Poradního výboru s připomínkami zúčastněného státu a s rezolucí Výboru ministrů zveřejněno.⁹³

3.5.3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Druhým stěžejním pilířem a nejvýznamnějším smluvním instrumentem Rady Evropy na poli lidskoprávních dokumentů je vedle Evropské sociální charty již zmiňovaná Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Vstoupila v platnost 4. listopadu 1950 v Římě, účinnosti nabyla 3. září 1953 a ratifikována byla všemi 47 členskými státy Rady Evropy, jejichž populace čítá přes 800 milionů osob. Zatímco do roku 1989 bylo členských států dvacet dva, po pádu berlínské zdi a přijetí postkomunistických zemí za členy Rady Evropy se jejich počet zvýšil na dnešních 47. Toto vítané rozšíření členské základny a tedy i ratifikujících států s sebou přineslo zvýšený nápad stížnosti na Evropský soud pro lidská práva, instituci zřízenou na základě této úmluvy, oprávněnou projednávat individuální stížnosti na porušení práv a svobod; také v té souvislosti způsobilo nové problémy aplikace a interpretace úmluvy. Jak uvádí Eva Hubálková, Úmluva je živým nástrojem ochrany práv a základních svobod a je tímto způsobem Soudem aplikována a vykládána.⁹⁴

⁹³ *Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin*, s.5. Dostupné také z WWW: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_resources/PDF_brochure_Czech.pdf [nahlíženo dne 1.9.2014]; konkrétnější informace k monitorovacím aktivitám ČR jsou dostupné na <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/dokument/mezinarodni-dokumenty/ramcova-umluva-o-ochrane-narodnostnich-mensin-6912/> [nahlíženo dne 1.9.2014].

⁹⁴ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 18.

Obecně lze říci, že EÚLP vznikla jako odpověď jak na aktuální dění, tak na historické události v Evropě. Pramení z přání poskytnout ochranu proti komunismu, který po druhé světové válce ovládl oblast od Ruska po státy za železnou oponou, a vytvořit mezinárodní právní instrument založený na možnosti skutečného uplatnění práv a svobod a na účinnosti jejich ochrany.⁹⁵

Úmluva poskytovala jak symbolické vyjádření principů, které byly pro Západní Evropu důležité, tak prostředek, který by mohl ochránit tyto státy od zkázy komunismu. EÚLP byla také reakcí na závažné porušování lidských práv za druhé světové války. Jedním z původně zamýšlených cílů Úmluvy bylo upozornit na rozsáhlé porušování základních lidských práv ostatní západoevropské země, které by včas byly schopné toto dění potlačit. V praxi byla však EÚLP primárně využita v případech konkrétního porušování lidských práv ve státech, které měly reprezentovat požadavky stanovené v preambuli „*jakožto vlády evropských států, které jsou stejného smýšlení a mají společné dědictví politických tradic, ideálů, svobody a právního státu.*“⁹⁶ Postupem času začala být EÚLP stále více vnímána jako Evropská listina základních práv s tím, že ESLP má obdobnou funkci jako národní ústavní soudy. K základním právům a svobodám obsaženým v Listině byla doplněna další práva prostřednictvím dodatkových protokolů, které ale zavazují jen ty státy, které je ratifikovaly.⁹⁷

Přijetí Evropské úmluvy o lidských právech představovalo průlom v tradiční doktríně mezinárodního práva veřejného. Klasické pojetí je založeno na principu suverenity, resp. suverénní rovnosti, a nevměšování se do vnitřních záležitostí, funguje dle zásady reciprocity a vzájemného uznání práva a povinností. Úmluva vyžadovala, aby každá smluvní strana přijala jednostrannou povinnost zajistit ochranu v ní obsažených práv a svobod každému jednotlivci, který spadá do její jurisdikce.

Evropská Úmluva tím změnila status jednotlivce, když se na základě mezinárodního konsenzu stal klíčovým vztah mezi jednotlivcem a státem, a ne mezi dvěma státy či vládami, jak tomu bylo doposud. Jednotlivci bylo nově přiznáno postavení subjektu mezinárodního práva, přičemž dosud požíval ochrany maximálně

⁹⁵ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 10.

⁹⁶ HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, LI, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 1-2.

⁹⁷ Jedná se o Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13. Protokoly č. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11 a 14 procesně upravují fungování kontrolního mechanismu a řízení před orgány Úmluvy.

jako objekt státního zájmu a byl pouhým destinatářem výhod z mezinárodního práva vyplývajících.⁹⁸

Katalog práv a svobod⁹⁹ obsažený v Úmluvě je možné rozdělit na tři skupiny. Vzhledem k tomu, že práva obsažená v ustanovení článků 2, 3 a 4 nepřipouštějí žádnou výjimku při jejich použití, jedná se o kategorii *práv absolutních*. Další skupinou jsou *práva omezená vnitrostátním právem*, mezi která patří ustanovení článků 8, 9, 10 a 11 Úmluvy a článek 1 Protokolu č. 1. Tato práva je možné omezit jedině vnitrostátním zákonem, a to pouze v případě, že se jedná o zásah v demokratické společnosti nezbytný, směřující k uskutečnění legitimního cíle a který je takovému cíli přiměřený. Do poslední skupiny práv náleží *práva omezená vlastní povahou a rozsahem aplikace*. Patří sem například právo každého na svobodu a osobní bezpečnost obsažené v článku 5, který uvádí taxativní výčet šesti situací tvořících výjimku; právo na přístup k soudu v článku 6, které může být omezeno pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody; vlastní povahou omezené je i právo na uložení trestu jen na základě zákona, zakotvené v článku 7 Úmluvy. Výjimka je umožněna v případě trestných činů podle mezinárodního práva – válečné trestné činy, genocida, trestné činy proti lidskosti a tak dále.

Článek 12 Úmluvy zaručuje právo uzavřít manželství, ale pouze pokud je dodržena podmínka věku stanovená vnitrostátním právem, a ostatně ani článek 2 Protokolu č. 7 o právu na odvolání v trestních věcech není absolutní.¹⁰⁰

Specifikum představují články 13 a 14 Úmluvy. V této souvislosti totiž není možné hovořit o klasické hmotněprávní povaze těchto ustanovení, jelikož jejich použití je možné pouze ve spojení s jinými ustanoveními Úmluvy a protokolů. Slovy zákona je jejich použití možné pouze v případech, které se týkají „*práv a svobod přiznaných touto*

⁹⁸ HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 346 s. ISBN 80-246-0498-1, s. 8-9.

⁹⁹ Mezi práva a svobody chráněná Evropskou úmluvou patří: povinnost respektovat lidská práva (čl. 1), právo na život (čl. 2), zákaz mučení (čl. 3), zákaz otroctví a nucených prací (čl. 4), právo na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5), právo na spravedlivé řízení (čl. 6), uložení trestu jen na základě zákona (čl. 7), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8), svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9), svoboda projevu (čl. 10), svoboda shromažďování a sdružování (čl. 11), právo uzavřít manželství (čl. 12), právo na účinný právní prostředek nápravy (čl. 13), zákaz diskriminace (čl. 14), odstoupení od závazků v naléhavé situaci (čl. 15), omezení politické činnosti cizinců (čl. 16). Další práva jsou obsažená v čl. 1-3 Protokolu č. 1, čl. 1-4 Protokolu č. 4, čl. 1-2 Protokolu č. 6, čl. 1-5 Protokolu č. 7.

¹⁰⁰ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 76-78.

Úmluvou.¹⁰¹ Rozdílně je tomu v Paktu o občanských a politických právech (viz výše), kde právo nebýt diskriminován, obsažené v článku 26, lze aplikovat samostatně.

EÚLP je součástí systému mezinárodních dokumentů o lidských právech univerzálního či regionálního dosahu. Stala se regionálním protějškem Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Na regionální úrovni je srovnatelná s americkou Úmluvou o lidských právech z roku 1969 a s africkou Listinou lidských a občanských práv z roku 1981. Všem právě uvedeným dokumentům je společné, že chrání práva poprvé zakotvená roku 1948 ve Všeobecné deklaraci lidských práv.¹⁰²

Zákaz diskriminace v EÚLP

V následujícím textu bude nutné pojednat nejen o zákazu diskriminace zakotveném v EÚLP, ale také o výkladové praxi soudu, jelikož ESLP Úmluvu svojí judikaturou v podstatě dotváří. V této souvislosti je tak v evropském kontinentálním systému práva možné hovořit o prvku vlastním systému Common Law, jelikož judikatura ESLP představuje ve svém důsledku kvaziprecedenty, které je nutné kriticky interpretovat.

EÚLP se skládá ze čtyř částí, preambule a tří hlav, přičemž lidská práva a základní svobody jsou obsaženy v hlavě první. Pro účely této práce je nejdůležitější Článek 14 EÚLP ve znění Protokolu č. 11 nazvaný Zákaz diskriminace:

*„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“.*¹⁰³

Jedná se o antidiskriminační klauzuli, která zakazuje rozdílné zacházení z demonstrativně uvedených diskriminačních důvodů. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, zákaz diskriminace v EÚLP není právem absolutním, ale má akcesorickou

¹⁰¹ Viz EÚLP, čl. 13 a čl. 14.

¹⁰² HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, LI, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 3.

¹⁰³ Viz HUBÁLKOVÁ, Eva. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech*. Praha: Česká advokátní komora, 2013, 256 s., s. 148.

funkci – nelze ho použít samostatně, neboť se vztahuje pouze na práva a svobody zaručená v Úmluvě, tím se rozumí v EÚLP a v doprovodných Protokolech. Zároveň implikuje, že touto svojí věcnou aplikací vymezuje kompetenci *ratione materiae* Evropského soudu pro lidská práva projednávat jemu předložené stížnosti.¹⁰⁴ Článek 14 tedy nezakotvuje obecný zákaz diskriminace. K porušení zákazu diskriminace může dojít pouze v souvislosti s některým materiálním ustanovením Úmluvy, jak to formulovala judikatura ESLP. Například v případě *Botta proti Itálii* bylo toto závislé postavení článku 14 jasně vymezeno. ESLP stanovil, že diskriminace dle článku 14 se vztahuje jen na situace, které spadají pod některé z práv garantovaných Úmluvou. V daném případě nebyla shledána aplikovatelnost článku číslo 8, a proto nebyl dán prostor ani pro aplikaci článku 14, jelikož skutková podstata případu nespádala do působnosti jednoho či více ustanovení Úmluvy jak je Soudem vyžadováno.^{105 106}

Průkopnickým rozsudkem vyjadřujícím se k článku č. 14 Úmluvy však byl rozsudek již z roku 1968 ve věci označené jako *Belgický jazykový případ*¹⁰⁷, kterému nepředcházely jiná důležitá rozhodnutí zabývající se touto problematikou. Rozsahem i zpracováním bývá o rozsudku hovořeno jako o „manuálu práce s případy týkajícími se čl. 14“,¹⁰⁸ který obsahuje nejen pečlivý právní rozbor, ale také sociokulturní pozadí věci. Zejména však stanovil kritéria pro posuzování stížností na porušení práv obsažených v článku 14. ESLP v uvedeném rozsudku konstatoval, že tento článek – shodně s tím, jak je uvedeno výše – nemá nezávislé postavení, což ale nebrání tomu, aby měl *autonomní* postavení a mohl by být porušen bez porušení jiného hmotněprávního ustanovení Úmluvy. Evropský soud v této věci sice konstatoval, že záruka zákazu diskriminace nemá samostatné postavení a vztahuje se pouze k právům a svobodám přiznaným Úmluvou, zároveň ale připustil, že jednání, které je v souladu

¹⁰⁴ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 17.

¹⁰⁵ Viz *Botta proti Itálii*, č. 21439/93, 24. října 1998: *Article 14 of the Convention taken in conjunction with Article 8. Article 14: no room for its application unless facts of case fall within ambit of one or more of Convention's provisions – as Court had concluded that Article 8 was not applicable, could not apply to present case . Conclusion: Article 14 inapplicable (unanimously)*.

¹⁰⁶ Na otázku, zda okolností případu spadají pod jedno či více ustanovení Evropské Úmluvy, odpovídá ESLP a závisí na jeho interpretaci. Řeší se pomocí tzv. „ambit testu“, viz dále.

¹⁰⁷ *Případ týkající se některých aspektů právních předpisů o používání jazyků v oblasti vzdělávání v Belgii (Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“)*, č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, 23. července 1968.

¹⁰⁸ ČECHOVÁ, Blanka. *Evropský soud pro lidská práva in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 337-339.

s ustanovením upravujícím konkrétní právo či svobodu, může toto ustanovení z důvodu své diskriminační povahy porušit, je-li posuzováno ve spojení s článkem 14 Úmluvy.¹⁰⁹ Ačkoliv judikatura ESLP není v dané problematice zcela konzistentní, článku 14 je přesto přiznáno akcesorické postavení, jak bylo vysvětleno výše.

Z další interpretace článku 14 Evropské úmluvy vyplývá, že pokud je shledáno porušení hmotněprávního ustanovení, kterého se stěžovatel dovolává současně s porušením článku 14, nemusí ESLP dále zkoumat současné porušení článku 14, jelikož tento článek má vůči ostatním ustanovením doplňující, tedy *subsidiární* povahu.¹¹⁰ To znamená, že za okolností, za kterých bylo shledáno porušení současně namítaného ustanovení, kupříkladu často namítané porušení práva na respektování soukromého a rodinného života,¹¹¹ a namítaná diskriminace se nejeví jako zásadní v dané věci, Soud nebude zkoumat případ v souvislosti s článkem 14, jak uvedl ve svém rozsudku ve věci *Airey proti Irsku*, a sice, že „v případě, kdy Soud shledá porušení jiného ustanovení jako takového, další zkoumání [porušení čl. 14] není nutné. Jiným případem by bylo, pokud by jednoznačný rozdíl v zacházení při výkonu daného práva představoval zásadní aspekt věci.“¹¹²

Je nasnadě, že právě zmíněný přístup Evropského soudu k posuzování stížností na porušení článku 14 Úmluvy byl kritizován. Přesto se tento přístup stal součástí ustálené praxe tohoto soudu a z interpretace formulace vytvořené v případě *Airey*, že zkoumat porušení článku 14 je nutné pouze v případě, ve kterém je zřejmá nerovnost v zacházení při užívání práv zaručených Evropskou úmluvou oním zásadním aspektem ve věci, se vyvinula formulace, kterou užívá ESLP ve svých rozhodnutích odmítajících přezkum článku 14. Promítnutí tohoto přístupu se do rozhodovací praxe Soudu projevuje ale i tím, že ESLP výslovně uvádí, pokud v určité kauze shledal porušení článku 14 ve spojení s hmotněprávním ustanovením právě z důvodu, že zřejmá nerovnost v zacházení při výkonu příslušného práva představuje podstatný aspekt sporu.¹¹³

¹⁰⁹ Více viz *Belgický jazykový případ*.

¹¹⁰ ČECHOVÁ, Blanka. Rovnost a zákaz diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 161-162.

¹¹¹ Viz například. *C. proti Belgii*, č. 4320/11, 7. srpna 1996.

¹¹² *Airey proti Irsku*, č. 6289/73, 9. října 1979, § 30.

¹¹³ DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 27-28.

Vzhledem k tomu, jak je problematika lidských práv, rovnosti a diskriminace citlivá, je zarážející, že v některých případech Soud nerozvádí důvody, pro které neposuzoval porušení článku 14. Stalo se tak například ve věci *Castells proti Španělsku* či *Philis proti Řecku*. V mnoha jiných případech Soud sice argumentuje a vysvětluje, proč nebyl posouzen článek 14, ale argumenty jinými, než které vyplývají z případu *Airey*¹¹⁴, nebo také přistupuje k posuzování zcela opačně. Existují tak případy, kdy je stěžovatelem namítáno jak porušení hmotněprávního ustanovení samostatně, tak ve spojení s článkem 14. V případě, že Soud shledá porušení práv a svobod ve spojení s článkem 14, nepovažuje za nutné vyjadřovat se k druhému bodu stížnosti, kterým je porušení hmotněprávního ustanovení samostatně.^{115 116}

Ze shora uvedeného vyplývá, že v nemalém počtu případů je postavení článku 14 oproti ostatním ustanovením Úmluvy subsidiární, v dalších případech dochází k postavení autonomnímu. Soud se ve své praxi setkává se dvěma druhy stížností namítajících porušení článku 14. Jednou možností je formulovat ve stížnosti porušení článku 14 ve spojení s hmotněprávním ustanovením Úmluvy, přičemž k jeho porušení dojít vůbec nemuselo. Druhou variantu představuje stížnost na porušení některého z garantovaných práv samostatně a zároveň ve spojení s článkem 14.

V případech týkajících se diskriminace, a to jak diskriminace obecně, tak konkrétně rasové, může Soud dojít ke čtyřem různým závěrům:

- i) Nedošlo k porušení žádného z namítaných ustanovení, tedy ani k porušení článku 14, ani k porušení napadeného ustanovení hmotněprávního;
- ii) bylo shledáno porušení současně namítaného ustanovení hmotněprávního, aniž byla prokázána diskriminace, tedy nedošlo k porušení článku 14;¹¹⁷
- iii) současně namítané hmotněprávní ustanovení porušeno nebylo, ale byla shledána diskriminace ve smyslu porušení článku 14 ve spojení s dotyčným ustanovením, takové rozhodnutí je projevem autonomního postavení článku 14;

¹¹⁴ Např. *Metropolitní církev Besarábie a další proti Moldávii*.

¹¹⁵ Např. *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku* či *Hoffman proti Rakousku*.

¹¹⁶ Problematikou argumentace ESLP v případě posuzování porušení článku 14 jako subsidiárního ustanovení se podrobněji zabývá Dolejšová Kabelová ve zde již citované disertační práci na s. 29-31.

¹¹⁷ V případě, že porušení čl. 14 není potřeba posuzovat vůbec, jelikož zřejmá nerovnost není zásadním aspektem případu, jedná se o subsidiární postavení čl. 14.

- iv) bylo porušeno obojí, jak napadené hmotněprávní ustanovení, tak článek 14 ve spojení s předmětným ustanovením.¹¹⁸

3.5.4. *Dodatkový protokol č. 12 k Evropské úmluvě*

Všeobecný zákaz diskriminace je zaveden Protokolem č. 12, který vstoupil v platnost 1. dubna 2005 po ratifikaci desátým státem Rady Evropy. Jeho znění je zakotveno v článku 1 odst. 1 Protokolu č. 12: „*Užívání každého práva přiznaného zákonem musí být zajištěno bez jakékoli diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu či jiného postavení.*“ Odstavec druhý tohoto článku zároveň stanoví, že nikdo nesmí být diskriminován žádným orgánem veřejné moci z jakéhokoli důvodu, zejména z důvodů uvedených v odstavci 1, tím se stal zákaz diskriminace všeobecným. Řada států se k Protokolu staví kriticky, některé státy, a s nimi i Česká republika, ho zatím neratifikovaly, jiné ho ani nepodepsaly.¹¹⁹

Ačkoliv by tento všeobecný zákaz diskriminace svým zněním mohl působit dojem, že má sloužit jako náhrada článku 14 EÚLP, není tomu tak. Jeho funkcí je v podstatě tento článek doplnit, jelikož rozšiřuje ochranu proti diskriminaci zaručenou v Úmluvě na oblast práva vnitrostátního i práva mezinárodního, které je v členských státech Rady Evropy součástí vnitrostátních předpisů.¹²⁰ Dodatkový protokol č. 12 je tak významný svým postavením, jelikož na rozdíl od článku 14 EÚLP, jehož porušení, jak bylo již řečeno, samostatně namítat nelze – viz formulace v čl. 14 „*užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou*“, diskriminace má v tomto Protokolu samostatné, tedy neakcesorické postavení, čímž je odstraněn nejvíce kritizovaný nedostatek současného znění článku 14 EÚLP. Dostačujícím důvodem k aplikaci tohoto ustanovení

¹¹⁸ ČECHOVÁ, Blanka. Rovnost a zákaz diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 161.

¹¹⁹ K dnešnímu dni Protokol nepodepsalo deset členských států z celkových 47 členských zemí. Z 37 států, které Protokol podepsaly, jich k ratifikaci přistoupilo 18, naposledy Slovinsko v roce 2010. Dostupné online z:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=8&DF=&CL=ENG>

[nahlíženo dne 1.9.2014].

¹²⁰ ČECHOVÁ, Blanka. Rovnost a zákaz diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva in BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 171.

je samo rozdílné zacházení na základě některého z relevantních diskriminačních důvodů bez nutnosti spojení tvrzené diskriminace s jiným hmotněprávním ustanovením.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti lze však předpokládat, že stěžejním článkem v rozhodovací praxi Evropského soudu na poli diskriminace zůstane i nadále článek 14 EÚLP. Judikatura ESLP týkající se aplikace Dodatkového protokolu č. 12 není zatím nikterak bohatá. Soud se zatím meritorně zabýval pouze několika málo případy, ve kterých dospěl k závěru, že došlo k porušení článku 1 Protokolu č. 12. Vůbec prvními byly stížnost *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*¹²¹ a případ *Savez crkava „Riječ života“ a další proti Chorvatsku*¹²². Prvně jmenovaná kauza se zabývala občany Bosny a Hercegoviny romského a židovského původu zastávající vysoké veřejné funkce, druhý případ se zabýval nemožností reformistické církve provádět náboženskou výuku ve školách a uzavírat manželství, která by byla oficiálně uznána.¹²³

¹²¹ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, stížnost č. 27996/06 a 34836/06, 22. prosince 2009.

¹²² *Savez crkava „Riječ života“ a další proti Chorvatsku*, stížnost č. 7798/08, 9. prosince 2010.

¹²³ *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1, s. 83-84. O případu *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině* bude podrobněji pojednáno v následující kapitole.

4. Rasová diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

4.1. Rasová diskriminace

Diskriminace jako taková, jak bylo již uvedeno v předešlém textu, zahrnuje každé nerovné zacházení, k němuž dochází bez ospravedlnitelného důvodu. K diskriminaci může dojít orgány veřejné moci, ale stejně tak soukromými osobami nadanými určitými pravomocemi.

Článek 14 EÚLP mezi důvody diskriminace řadí pohlaví, rasu a barvu pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, sociální původ, majetek, rod a jiné postavení, přičemž výčet není uzavřený a jak judikatura ESLP ukázala, existují i další relevantní důvody.¹²⁴

V případě rasové diskriminace je oním rozlišovacím kritériem, na základě či kvůli kterému k neopodstatněnému rozdílnému zacházení dochází, rasa, resp. etnický původ, jelikož rasová diskriminace často souvisí s diskriminací etnickou. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace definuje rasovou diskriminaci jako „*jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života*“.¹²⁵

¹²⁴ Blíže k důvodům diskriminace např. HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x, s. 275-296; DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 160-190; *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1, s. 21-81.

¹²⁵ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, článek 1. Dostupné také z WWW: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladni-informace/pravni-dokumenty/mezinarodni-uprchlicke-pravo/mezinarodni-umluva-o-odstraneni-vsech-forem-rasove-diskriminace.html> [nahlíženo dne 1.9.2014].

4.2. Přístup ESLP k problematice rasové diskriminace

Princip proporcionality s sebou nese fakt, že čím je rozdílné zacházení považováno za závažnější, o to důležitější důvody musí stát prokázat, aby své odlišné zacházení ospravedlnil. Pokud hrozí závažná diskriminace, prostor pro uvážení státu bude užší a nepřiměřenost jím užitých prostředků bude v takovém případě snadněji odsouditelná (neakceptovatelná) na základě důkazů o možných konkrétních alternativách zacházení.

Sám Evropský soud uvádí, že prokázat rasový motiv na základě skutkových okolností případu bude v případech vztahujících se na porušení článku 14 Úmluvy často velmi obtížné.¹²⁶ Rozdílné zacházení z důvodu rasy nebo etnického původu zařadil Soud spolu s diskriminací z důvodu náboženství do skupiny důvodů diskriminace, které jsou označeny jako *a priori* „podezřelé kategorie“¹²⁷. Rozdílné zacházení na základě některých specifických důvodů je tak považováno za zvláště závažné. Ačkoliv ESLP nepoužil přesně tato slova, uvedl, že určité druhy rozdílného zacházení jsou ospravedlnitelné, pouze pokud jsou k tomuto dány velmi pádné důvody. Tyto podmínky se kromě rasy a náboženství vztahují také na rozdílné zacházení z důvodů pohlaví, státní příslušnosti, sexuální orientace a též na případy diskriminace z důvodu narození mimo manželství. Tyto důvody spadají do podstaty pojmu rovného zacházení.

V ospravedlnění toho, co se může jevit jako rozdílné zacházení, hraje velkou roli aspekt všeobecné sociální politiky. Soud uznává skutečnost, že vnitrostátní orgány znají lépe „svou“ společnost a její potřeby. Z toho důvodu mají státy, resp. jeho představitelé, principiálně lepší postavení než mezinárodní soud, aby určili, co je ve veřejném zájmu, ať z důvodů sociálních či ekonomických. V situacích tohoto druhu bude tedy Soud obecně respektovat jednání daného státu, pokud nebude učiněno zjevně bez rozumných důvodů.¹²⁸

Již v roce 1973 vyslovila Komise názor, že veřejné vyčlenění skupiny osob rozdílným zacházením na základě rasy může za určitých okolností představovat zvláštní

¹²⁶ „Proving racial motivation will often be extremely difficult in practice.“ *Nachová a další proti Bulharsku*, č. 43577/98 a 43579/98, 6 července 2005, § 160.

¹²⁷ Shodně s označením „suspect categories“ v ústavním právu USA.

¹²⁸ HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, LI, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 590-591.

urážku lidské důstojnosti odpovídající ponižujícímu zacházení, které je v rozporu s článkem 3 Úmluvy. Shodně s tímto štrasburský soud uvádí, že diskriminaci na základě rasy, etnického či národnostního původu by měla být přiznána speciální důležitost.

Tento druh rozdílného zacházení je v kauze *D. H. a další proti České republice* popisován jako „obzvláště nespravedlivý druh diskriminace, který vzhledem k jeho nebezpečným následkům vyžaduje od orgánů veřejné moci zvláštní obezřetnosti a důrazné reakce“¹²⁹. Soud v tomto rozsudku dále stanoví, že kvůli právě uvedeným důvodům musí orgány moci veřejné použít všechny dostupné prostředky k potírání rasismu, a tím posílit demokratickou vizi společnosti, v níž různorodost není vnímána jako hrozba, ale jako zdroj obohacení. ESLP rovněž rozhodl, že v současné demokratické společnosti postavené na zásadách pluralismu a respektování odlišných kultur nemůže být žádný rozdíl v zacházení, který je založen výlučně nebo v rozhodující míře na etnickém původu osoby, objektivně odůvodněn.¹³⁰

4.3. Judikatura ESLP z hlediska diskriminace

Jak bylo již uvedeno výše, judikatura Evropského soudu týkající se diskriminace tvoří poněkud nesourodý celek a není proto snadné vyvodit spolehlivé závěry o tom, jak ESLP na poli diskriminace judikuje.¹³¹ Stížnosti na porušení článku 14 EÚLP nejsou u Evropského soudu příliš frekventované, ale zároveň nejsou ani výjimečné, za rok 2013 jich bylo ve statistických údajích Soudu zaznamenáno celkem 21¹³². Nejčastějším předmětem podaných i nadále podávaných stížností je diskriminace založená na pohlaví, což s sebou přináší relativně rozsáhlou, detailně propracovanou a stále se rozvíjející judikaturu ESLP¹³³. Do tohoto rámce je pak možné zařadit i diskriminaci na základě sexuální orientace, i když judikatura v oblasti transsexuálů prošla během let zásadním vývojem a nebylo by od věci tuto kategorii pro přehlednost separovat.

¹²⁹ „Discrimination on account of, inter alia, a person's ethnic origin is a form of racial discrimination. Racial discrimination is a particularly invidious kind of discrimination and, in view of its perilous consequences, requires from the authorities special vigilance and a vigorous reaction.“ *D. H. a další proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 176.

¹³⁰ Tamtéž. Viz také *Timishev proti Rusku*, č. 55762/00, 55974/00, 13. prosince 2005, § 58.

¹³¹ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 157.

¹³² Dle statistických údajů ESLP. Dostupné online z: www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2013_ENG.pdf [nahlíženo dne 1.9.2014]. Nejvyšší počet stížností bylo v roce 2013 podáno na porušení čl. 8 (právo na soukromý a rodinný život).

¹³³ *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1, s. 21.

Hojným počtem judikátů je z pochopitelných důvodů zastoupena kategorie diskriminace z rozlišovacího důvodu v Úmluvě označeného jako „jiné postavení“, když ve své podstatě zahrnuje jakoukoliv příčinu k odlišnému jednání připouštějící možnost komparace¹³⁴. V porovnání se všemi těmito případy tedy není rasová diskriminace jedním z příliš častých důvodů posuzovaných v kauzách ve Štrasburku.

Jako diskriminační jsou obecně považovány takové případy, ve kterých je bez odpovídajícího odůvodnění s jednotlivci či se skupinou zacházeno méně dobře než s jinými, ačkoliv Úmluva příznivější zacházení nepožaduje.¹³⁵ Rozdílné zacházení s osobami, jež se nachází ve srovnatelné situaci, je přitom diskriminací tehdy, pokud chybí jeho věcné a rozumné ospravedlnění.¹³⁶ Stejně tak jsou porušením článku 14 i případy, kdy stát bez objektivního a rozumného zdůvodnění nezachází rozdílně s osobami, jejichž situace je jednoznačně rozdílná.^{137 138}

Evropský soud pro lidská práva ve své rozhodovací praxi postupně vyvinul základní definici diskriminace ve smyslu článku 14 Úmluvy. Tuto definici, která se stala východiskem pro tzv. antidiskriminační test, pak uvádí v odůvodnění svých rozhodnutí v části „hodnocení soudem“ či „obecné principy“.¹³⁹ Definice diskriminace, jejíž základ ESLP poprvé formuloval v Belgickém jazykovém případě¹⁴⁰, zní následovně: „Pro účely článku 14 je odlišnost v zacházení mezi osobami jsoucími v analogických nebo srovnatelných situacích diskriminační, pokud nemá žádné objektivní a rozumné ospravedlnění, tj. pokud nesleduje legitimní cíl, nebo pokud nejsou použité prostředky sledovanému cíli přiměřené. Navíc smluvní státy požívají jisté míry uvážení při posouzení, do jaké míry rozdíly v jinak podobných situacích ospravedlňují odlišné zacházení (viz *Camp a Bourimi proti Nizozemí*, stížnost č. 28369/95, § 37).

¹³⁴ Patří sem například postižené osoby a osoby bez postižení, příslušnost k nevládní organizaci či sdružení, k odborům, povolání, věk, délka trestu odnětí svobody aj.

¹³⁵ Viz rozsudek ve věci *Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému Království*, stížnost č. 9214/80, 9473/81, 9474/81, 28. května 1985.

¹³⁶ Viz rozsudek ve věci *Darby proti Švédsku*, stížnost č. 11581/85, 23. října 1990.

¹³⁷ Viz rozsudek ve věci *Thlimmenos proti Řecku*, stížnost č. 34369/97, 6. dubna 2000.

¹³⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině, 2.díl*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 954.

¹³⁹ DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 71.

¹⁴⁰ *Případ týkající se některých aspektů právních předpisů o používání jazyků v oblasti vzdělávání v Belgii* (Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“), č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, 23. července 1968, odst. 10.

Diskriminace může nastat také tam, kde státy bez objektivního a rozumného ospravedlnění nezacházejí odlišně s osobami, jejichž situace jsou značně odlišné (Thlimmenos proti Řecku, stížnost č. 34369/97, § 44).“¹⁴¹

Při posuzování stížností podle článku 14 jsou uplatňována kritéria antidiskriminačního testu, která vyplývají z výše uvedené definice diskriminace. ESLP postupuje poměrně ustáleným způsobem, kdy postupně zkoumá následující otázky:

- i. Spadá namítané porušení čl. 14 do sféry některého z dalších práv, které Úmluva zaručuje? (tzv. ambit test)
- ii. Došlo k rozdílnému zacházení? (tzv. difference in treatment)
- iii. Sledovalo dotčené zacházení legitimní cíl? (tzv. legitimate aim)
- iv. Byla užitá opatření ve vztahu k legitimnímu cíli přiměřená? (tzv. test of proportionality)
- v. Zašlo rozdílné zacházení za hranici volného uvážení daného státu? (tzv. state's margin of appreciation)¹⁴²

Shora uvedené části antidiskriminačního testu chápe štrasburský soud kumulativně, což v praxi znamená, že pokud zkoumaná stížnost není úspěšná v jednom bodě, nemá smysl zkoumat shodu v dalších bodech tohoto testu. Stížnost na diskriminaci dle článku 14 tak není úspěšná.

Stěžejním rysem antidiskriminační judikatury Evropského soudu je proporcionalita, viz výše uvedený bod iv., kterou ESLP posuzoval ve většině rozhodnutí týkajících se článku 14. Kritérium přiměřenosti spočívá v posouzení, zda mezi legitimním cílem a prostředky aplikovanými pro účely jeho dosažení existuje vztah proporcionality. Soud zkoumá, zda namítaná nevýhoda v postavení, do níž se stěžovatel dostal v důsledku prosazování tvrzeného legitimního cíle, nebyla přílišná. Judikatura je však natolik různorodá a závěry v jednotlivých věcech natolik různé, že není možné shrnout, jak konkrétně Soud přiměřenost hodnotí, jelikož každý případ je v tomto směru hodnocen zcela individuálně.¹⁴³

¹⁴¹ *Pretty proti Spojenému království*, 2346/02, 29. července 2002, § 87.

¹⁴² BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 163.

¹⁴³ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1, s. 166-167.

Skutečnost, že proporcionalita je pružný pojem, je dobře demonstrovatelná v rámci judikatury ESLP tím, jak odlišně je uplatňována u různých diskriminačních důvodů. Z rozhodnutí Soudu vyplývá, že jednotlivé diskriminační důvody mají různou sílu, ale také, že potenciál toho kterého důvodu není neměnný. Jak uvádí Fredman, u rozlišování na základě rasy, náboženství nebo etnicity se dosud jevílo jako dostatečné, pokud byl pro takové rozlišení „odůvodněný vztah“.¹⁴⁴ Nyní, ačkoliv Soud nevolil přesně tato slova, jsou takovéto důvody řazeny do kategorie velmi závažných důvodů a rozdíl v zacházení v těchto případech tak musí být nyní podložen objektivním a rozumným zdůvodněním na základě velmi závažných důvodů.¹⁴⁵

4.4. Judikatura ESLP z hlediska rasové diskriminace

Smyslem této kapitoly je představit rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva v kontextu rasové diskriminace. Následující text bude proto zaměřen na stížnosti týkající se rasové diskriminace ve smyslu článku 14 Úmluvy ve spojení s jejím hmotněprávním ustanovením a ve smyslu článku 1 Dodatkového protokolu č. 12. Zvláštní pozornost bude věnována zejména dvěma svou podstatou jedinečným a velmi důležitým případům. Jednak rozhodnutí Velkého senátu ve věci *D. H. a další proti České republice*, a to ani ne z toho důvodu, že se jedná o stížnost proti České republice, ale s ohledem na téma této práce zabývající se zákazem rasové diskriminace v judikatuře ESLP, jelikož uvedená kauza je pravděpodobně nejdůležitějším případem týkajícím se článku 14 Úmluvy vůbec.¹⁴⁶ Dále pak bude rozebrána věc *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, což je první kauza, která měla být rozhodnuta podle Protokolu č. 12 a která je kromě jiného přínosná též tím, že se v jedné věci potkali stěžovatelé, kteří jsou příslušníky romského, resp. židovského etnika. Rozdílný původ stěžovatelů tak obohatí zaměření této práce, která je v rámci rasové diskriminace soustředěna zejména na romskou komunitu.

¹⁴⁴ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, xxvi, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 111-112.

¹⁴⁵ HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, li, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 590. Viz výše „podezřelá kategorie“ v kapitole Přístup Evropského soudu pro lidská práva k problematice rasové diskriminace.

¹⁴⁶ HARRIS, D, Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, li, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9, s. 615.

Informační materiály ESLP rozčleňují případy týkající se rasové diskriminace do dvou skupin. Přehled případů relevantních pro účely této práce je obsažen v materiálu nazvaném *Rasová diskriminace a Roma and Travellers*.¹⁴⁷ V naprosté většině těchto stížností je namítáno porušení článku 14 na základě rasové diskriminace ve spojení s hmotněprávním ustanovením Úmluvy, jen v několika případech stěžovatelé namítají porušení hmotněprávních ustanovení též zároveň samostatně. V takových případech je zpravidla opět namítáno porušení toho samého hmotněprávního ustanovení, které je uvedeno ve spojení s článkem 14.

Obecně lze říci, že nejvíce stížností se týká rasové diskriminace dle článku 14 ve spojení s článkem 3 EÚLP, který zakazuje mučení nebo nelidské či ponižující zacházení anebo trest. Dalšími frekventovanými ustanoveními jsou článek 2 obsahující právo na život, článek 8 stanovící svobodu projevu a stejně tak právo na vzdělání zakotvené v článku 2 Protokolu č. 1. Kromě zmíněných ustanovení je ve stížnostech namítáno také porušení článku 5 (Právo na svobodu a osobní bezpečnost), článku 6 (Právo na spravedlivé řízení) a článku 13 Úmluvy (Právo na účinný právní prostředek nápravy). Rasovou diskriminací se Soud zabýval též ve spojení s článkem 1 a 3 Protokolu č. 1 (Ochrana majetku resp. Právo na svobodné volby) a s článkem 2 Protokolu č. 4 (Svoboda pohybu). Jak již bylo zmíněno, jen jediná věc se týkala Protokolu č. 12, článku 1 (Všeobecný zákaz diskriminace). S vědomím skutečnosti, že tyto údaje vycházejí pouze z případů uvedených v Příloze a nejedná se o relevantní statistické údaje, nelze přesto nechat zcela bez povšimnutí skutečnost, že u stížností na porušení článku 14 ve spojení s ustanovením některého ze zmiňovaných Protokolů bylo porušení článku 14 a daného článku Protokolu shledáno vždy. V případě stížností na porušení článku 14 ve spojení s konkrétním hmotněprávním ustanovením samotné EÚLP o takto jednoznačném výsledku hovořit nelze, rozhodnutí Soudu jsou různá a porušení je shledáno sotva v polovině daných případů.

¹⁴⁷ Dostupné na oficiálních internetových stránkách Soudu: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=#n1347890855564_pointer [nahlíženo 10.9.2014] Přehled vybraných rozsudků viz Příloha.

4.5. Vzorový případ: D. H. a další proti České republice

Případ *D. H. a další proti České republice*¹⁴⁸ je v dnešní době známou kauzou, o které se hovoří jako o pravděpodobně vůbec nejdůležitějším případě, který se týká článku 14 Úmluvy.¹⁴⁹ Význam rozsudku v této věci spočívá zejména ve skutečnosti, že zde ESLP poprvé jednoznačně uvedl, že Evropská úmluva poskytuje ochranu také proti nepřímé diskriminaci.

V minulosti byly přitom Evropskému soudu předloženy mnohé stížnosti na nepřímou diskriminaci, ve kterých však stěžovatelé nebyli úspěšní. Například kauza *Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému království*¹⁵⁰, která se zabývala problémem v souvislosti s přistěhovalectvím do Spojeného království. V tomto případě uplatnil Soud úzké formální chápání diskriminace, když rozhodl, že čl. 14 EÚLP zakazuje pouze předpisy, které výslovně rozlišují na základě rasy nebo etnického původu. Koncepce nepřímé diskriminace byla tak implicitně odmítnuta. Imigrační předpisy tehdy Soud neshledal diskriminačními, jelikož byly namířeny proti masovému přistěhovalectví – zejména z bývalých britských kolonií včetně Pákistánu, nebylo v nich však zakotveno rozlišování podle rasy, ačkoliv k němu v důsledku jejich aplikace došlo.¹⁵¹ V jiných kauzách byla nepřímá diskriminace spatřována například v rozdílném zacházení či podmínkách pro muže a ženy, ke kterým došlo ať už aplikací daných předpisů, či na základě ustálených pracovních postupů. V tomto smyslu je možné za první uvedený druh případů zmínit kauzu *Hoogendijk proti Nizozemí*¹⁵², z postupů pracovní praxe vznikl problém řešený v případě *Zarb Adami proti Maltě*.¹⁵³

Se stížností ve věci *D. H. a další proti České republice* se dne 18. dubna 2000 na Evropský soud obrátilo 18 stěžovatelů, kterými byli žáci romského původu. V letech 1996–1999 byli zařazeni nebo přeřazeni do zvláštních škol v Ostravě. Podle tehdejších platných právních předpisů rozhodnutí o umístění dítěte do zvláštní školy bylo

¹⁴⁸ *D. H. a další proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007

¹⁴⁹ Viz výše.

¹⁵⁰ *Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému království*, č. 9214/80, 9473/81, 9474/81, 28. května 1985.

¹⁵¹ FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, XXVI, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7, s. 105.

¹⁵² *Hoogendijk proti Nizozemí*, č. 58641/00, 6. ledna 2005. (V tomto případě se jedná o rozhodnutí ESLP, nikoliv o rozsudek.)

¹⁵³ *Zarb Adami proti Maltě*, č. 17209/02, 20. června 2006.

v kompetenci ředitele školy, a to na základě výsledků testů rozumových schopností dítěte, které se prováděly v pedagogicko-psychologické poradně, a s podmínkou souhlasu zákonného zástupce dítěte. Ze spisu vyplývá, že rodiče se zařazením svých dětí do zvláštní školy souhlasili a v některých případech o to dokonce výslovně požádali. Ředitelé škol o umístění žáků do zvláštních škol rozhodli na základě doporučení pedagogicko-psychologických poraden, ve kterých žáci podstoupili psychologické testy. Příslušná písemná vyhotovení rozhodnutí byla doručena rodičům žáků, a ačkoliv obsahovala poučení o možnosti odvolání, nikdo ze stěžovatelů tohoto práva nevyužil.

Čtrnáct stěžovatelů následně poslalo Školskému úřadu v Ostravě návrh na přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení, ve kterém se domáhali zrušení napadených rozhodnutí, jelikož tvrdili, že jejich rozumové schopnosti nebyly zjištěny spolehlivě a že jejich zákonní zástupci nebyli dostatečně informováni o důsledcích jejich souhlasu se zařazením dětí do zvláštní školy. Školský úřad stěžovatelům sdělil, že napadená rozhodnutí jsou v souladu se zákonem a nejsou tedy dány podmínky k zahájení řízení. Stěžovatelé (dvanáct z osmnácti původních) tedy podali ústavní stížnost, ve které se dovolávali ustanovení Úmluvy, konkrétně článků 3 a 14 EÚLP a článku 2 Protokolu č. 1. Stížnost však byla Ústavním soudem odmítnuta, zčásti proto, že Ústavní soud nebyl k projednávání daného návrhu příslušný, zčásti byla stížnost shledána zjevně neopodstatněnou.

Všech osmnáct stěžovatelů pokračovalo na jaře roku 2000 podáním stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva, ve které namítali porušení článku 14 EÚLP ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1, tedy diskriminaci v právu na vzdělání z důvodu rasy a etnického původu.

Ve věci nejdříve rozhodoval Senát ESLP, který poměrem šesti hlasů ku jednomu rozhodl, že k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 nedošlo. Dle názoru Senátu se české vládě podařilo prokázat, že systém zvláštních škol nebyl zaveden pouze pro romské děti a že je zároveň v těchto školách vynakládáno značné úsilí, aby určité kategorie žáků dosáhly základního vzdělání. Senát uvedl, že pravidla upravující umístění dětí do zvláštních škol se nevztahují na etnický původ žáků, ale sledují legitimní cíl, kterým je přizpůsobení vzdělávacího systému potřebám, schopnostem a zdravotnímu postižení dětí. Senát shledal, že nebylo snadné vybrat

takový vzdělávací systém, který by sladil různé konkurenční zájmy, a že zde nebylo ideální řešení. Ačkoliv předložené statistické údaje vnímá Senát jako znepokojivé a celkovou situaci vzdělávání romských dětí v České republice nepovažuje v žádném případě za dokonalou, konkrétní předložené důkazy mu neumožňují dojít k závěru, že zařazení či zařazování žáků do zvláštních škol je důsledkem rasových předsudků.¹⁵⁴ Stěžovatelé se s tímto závěrem a vyloučením nepřímé diskriminace opět nespokojili a proti rozhodnutí se odvolali. Případem se tak dále zabýval Velký senát.

Rozhodnutí Velkého senátu případ takřkajíc otočilo o tři sta šedesát stupňů: porušení bylo totiž shledáno poměrem třinácti hlasů ku čtyřem. Velký senát konstatoval, že v důsledku pohnuté historie a trvalého vykořenění se Romové stali specifickým typem znevýhodněné a zranitelné menšiny a jako takoví tedy potřebují zvláštní ochranu, a to i v oblasti vzdělávání.¹⁵⁵ Jelikož neexistovala oficiální národní statistika, Soud akceptoval jako důkaz statistiku o etnickém původu žáků ve školách, kterou předložili stěžovatelé a která byla založena na datech poskytnutých řediteli škol. Na základě předložených důkazů Evropský Soud shledal, že počet romských dětí umístěných do zvláštních škol je neúměrně vysoký a přestože jsou právní předpisy formulovány neutrálně, příslušná ustanovení mají na romské děti *de facto* větší dopad než na děti jiného než romského původu.¹⁵⁶ Za daných okolností mohly být předložené důkazy považovány za dostatečně spolehlivé a významné pro vznik silné domněnky nepřímé diskriminace, přičemž v této problematice nemusí stěžovatelé prokazovat diskriminační úmysl ze strany dotčených orgánů. Na základě uvedených skutečností Soud shledal, že důkazní břemeno se přesouvá na vládu, a ta tak musí prokázat, že rozdíl v dopadu právních předpisů je výsledkem objektivních faktorů a nepředstavuje souvislost s etnickým původem.¹⁵⁷

Evropský soud uznal, že rozhodnutí Vlády ČR zachovat zvláštní školský systém bylo motivováno přáním najít řešení pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Nicméně však sdílí znepokojení společně s ostatními institucemi Rady Evropy, které vyjádřily obavy ohledně základních osnov používaných na těchto školách a zejména ohledně segregace, kterou tento systém způsobil.¹⁵⁸ Soud také zpochybnil

¹⁵⁴ D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 125-127.

¹⁵⁵ D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 182.

¹⁵⁶ D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 192-193.

¹⁵⁷ D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 195.

¹⁵⁸ D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 198.

psychologické testy, a to jak z toho hlediska, že byly připraveny pro většinovou populaci a nezohledňovaly specifika romských dětí, tak z toho důvodu, že byly neobjektivní a nebyly analyzovány s ohledem na zvláštnosti a specifické charakteristiky romských dětí. Záporně se Soud též postavil k argumentu Vlády, kterým byl souhlas rodičů stěžovatelů. Jak ESLP uvádí, rodiče byli také příslušníky znevýhodněné komunity a často navíc nedostatečně vzdělaní, jejich souhlas proto nelze považovat za dostačující důkaz, když rodiče nebyli schopni posoudit veškeré následky s jejich souhlasem související. Navíc dle Velkého senátu není možné platně se zříci práva na nediskriminaci, jelikož by to odporovalo důležitému veřejnému zájmu.¹⁵⁹

Stejně jako jiné rozsudky ESLP, i tento je doprovázen četnými nesouhlasnými stanovisky. Mezi soudce s odlišným stanoviskem se tak řadí soudci Zupančič, Borrego Borrego, Šikuta a český soudce Karel Jungwiert. Ze stanovisek vyplývá zejména jedna paradoxní skutečnost, kterou soudce Zupančič označuje za absurdní, a sice, že bylo shledáno, že Česká republika porušuje principy nediskriminace. Absurdita pak spočívá v tom, že Česká republika je jediný členský stát Rady Evropy, který skutečně řešil zvláštní vzdělávací problémy romských dětí a porušení antidiskriminačních principů by se nebyl dopustil, kdyby byl daný problém jednoduše zanedbal.¹⁶⁰ K. Jungwiert vyjadřuje své znepokojení nad skutečností, že se Soud skutkovému stavu i konkrétním okolnostem případu věnoval nedostačujícím způsobem a nezohlednil tak například, jakému množství problémů zahrnujících romské obyvatelstvo a jeho vzdělávání musí Česká republika čelit s ohledem na přibližný počet romských obyvatel v České republice a vybraných jiných evropských zemích.¹⁶¹ Minoritní stanovisko soudce Jungwierta je nesporně opřené o hlubší znalost postavení Romů v České republice.

Dalšími případy, které jdou ve stopách kauzy *D. H.*, je stížnost *Sampanis proti Řecku a Oršus proti Chorvatsku*¹⁶². Skutečnost, že v případě *D. H. proti České republice* a *Oršus proti Chorvatsku* došlo ke změně rozhodnutí Senátu, a fakt, že v obou případech jsou rozhodnutí doplněna o početná nesouhlasná stanoviska, dokládají, že

¹⁵⁹ *D. H. a další proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 203-204.

¹⁶⁰ Viz nesouhlasné stanovisko soudce Zupančiče.

¹⁶¹ Viz nesouhlasné stanovisko soudce Jungwierta, § 4, tabulka.

¹⁶² *Oršus a další proti Chorvatsku*, č. 15766/03, 16. března 2010; *Sampanis a další proti Řecku*, č. 32526/05, 5. června 2008.

ESLP dosud nenalezl konsenzus ohledně zakotvení ochrany před nepřímou diskriminací, resp. rozsahem její aplikace.¹⁶³

Z výše uvedeného je možné shrnout, že v rozsudku *D. H. proti České republice* byla prvně judikována neutrální skutečnost vedoucí k diskriminačním důsledkům postihujícím určitou osobu či skupinu osob, kde rozlišovacím znakem byla rasa a etnický původ. Bylo judikováno, že Romové představují znevýhodněnou a zranitelnou menšinu, která potřebuje zvláštní ochranu a zohlednění specifických potřeb z jejich postavení plynoucích.¹⁶⁴ Z rozsudku také vyplývá, že rozdílné zacházení se může projevit i pod rouškou neutrálních formulací, které *de facto* zapřičiňují diskriminaci určité osoby či skupiny osob, a též, že dochází k přesunutí důkazního břemene, viz výše v kauze *D. H. proti České republice*, na Vládu na základě silné diskriminační domněnky stěžovatele bez nutnosti diskriminační úmysl dokazovat. Domněnka přitom může být založena i na statistických údajích a je jen otázkou budoucích případů, jaké další druhy důkazů bude Soud akceptovat. Evropský soud na závěr vyloučil možnost vzdání se práva na ochranu před rasovou diskriminací, čímž vyzdvihl význam zákazu rasové diskriminace a implicitně připomenul, že takové právo je v souladu s lidskoprávními dokumenty nezadatelné, nezrušitelné, nepromlčitelné a nezcizitelné.

4.6. Vzorový případ: Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině

Prvním meritorním rozhodnutím ESLP založeném na Protokolu č. 12¹⁶⁵ se stal případ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*.¹⁶⁶ Toto rozhodnutí je pro judikaturu ESLP zvláště významné, jelikož zde měl Soud poprvé možnost uplatnit postup při přezkoumávání stížnosti na porušení Protokolu č. 12 a vyjádřit se i k jeho normativnímu obsahu. Zároveň je zde delikátní skutečnost v tom smyslu, že se nově Soud, založený v rámci mezinárodní politické organizace, vyjadřoval k ústavnímu uspořádání státu, který navíc prošel v letech 1992–1995 občanskou válkou, známou též jako válka za nezávislost, při které došlo ke genocidě a k etnickým čistkám. Poslední skutečností

¹⁶³ DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011, s. 220-221.

¹⁶⁴ *D. H. a další proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007, § 182.

¹⁶⁵ V souhlasném stanovisku soudce Krečí k rozsudku ve věci *Stojanović proti Srbsku*, se kromě jiného píše o nezměrném potenciálu Protokolu č. 12, který „zahrnuje téměř revoluční perspektivu sblížení občanských a politických práv na jedné straně, a hospodářských, sociálních a kulturních práv na straně druhé.“ *Stojanović proti Srbsku*, č. 34425/04, 19. května 2009. Souhlasné stanovisko soudce Krečí, § 6.3.

¹⁶⁶ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009.

přidávající na důležitosti tohoto případu je fakt, že se senát čtvrté sekce, kterému byl případ přidělen, vzdal své pravomoci ve prospěch velkého senátu, když shledal, že tato kauza vyvolává závažnou otázku ohledně výkladu Úmluvy.¹⁶⁷

Případ vznikl na základě dvou stížností, č. 27996/06 a 34836/06, proti Bosně a Hercegovině dne 3. července, resp. 18 srpna 2006. Stěžovateli byli občané Bosny a Hercegoviny: Dervo Sejdić a Jakob Finci. Ve své stížnosti napadli důvod jejich pasivní volební nezpůsobilosti ve volbách do Sněmovny lidu a Předsednictva Bosny a Hercegoviny¹⁶⁸, který byl viděn v rase, tedy jejich romském a židovském původu, v čemž byla z jejich strany spatřována rasová diskriminace. Dovolávali se porušení článků 3, 13 a 14 Úmluvy, článku 3 Protokolu č. 1 a článku 1 dvanáctého Protokolu. V jednání Bosny a Hercegoviny byla stěžovateli spatřována přímá diskriminace založená na rozdílném zacházení na základě rasy či etnického původu, kterou nelze obhájit. Podle Ústavy Bosny a Hercegoviny z roku 1995 přijaté jako součást Daytonské mírové dohody byli Bosňané, Srbové a Chorvati považováni za tzv. „ustavující národy“. K příslušnosti do jedné z těchto tří skupin bylo možné se přihlásit, přičemž pouze občanům, kteří patřili do jednoho z ustavujících národů, bylo umožněno kandidovat ve volbách do Sněmovny lidu a Předsednictva Bosny a Hercegoviny.

Soud ve věci rozhodl 22. prosince 2009. Ve svém rozsudku připomněl, že diskriminace založená pouze na rase nemůže být v současné demokratické společnosti objektivně odůvodněna. Nejdříve Soud zkoumal, jestli došlo v souvislosti s volbami do Sněmovny lidu k porušení článku 14 EÚLP ve spojení s článkem 3 Protokolu č. 1. Shledal, že ústavní pravidlo umožňující kandidaturu do Sněmovny lidu a Předsednictva pouze příslušníkům tzv. ústavodárných národů sleduje legitimní cíl, kterým je obnova a udržení míru po válečném konfliktu. Dále konstatoval, že v Bosně a Hercegovině došlo k pozitivnímu politickému vývoji, a zároveň, že přistoupením do Rady Evropy a ratifikací Evropské úmluvy v roce 2002 se Bosna a Hercegovina zavázala k dosažení určitých standardů. Ačkoliv dle Soudu Úmluva nevyžaduje, aby se Bosna a Hercegovina vzdala svého mechanismu sdílené moci, lze tento systém zachovat, pouze

¹⁶⁷ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009, § 3.

¹⁶⁸ House of Peoples a Presidency of Bosnia and Herzegovina. Srov. překlad „horní komora parlamentu“ a „prezident“ in *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1, s. 84.

pokud nepovede k automatickému vyloučení reprezentantů jiných skupin. Soud rozhodl, že neumožnění kandidatury do Sněmovny lidu z důvodu rasy nebylo rozumně odůvodněno a že tedy došlo k porušení článku 14 EÚLP ve spojení s článkem 3 Protokolu č. 1.

Z rozhodnutí dále vyplývá, jakým způsobem bude zřejmě Soud v budoucnu rozhodovat při současném tvrzení porušení článku 14 Úmluvy a článku 1 Protokolu 12. V návaznosti na své rozhodnutí bez bližšího odůvodnění totiž uvedl, že není nutné samostatně posuzovat porušení článku 3 prvního protokolu a článku 1 Protokolu č. 12.

Následně se Soud zabýval volbami do Předsednictva Bosny a Hercegoviny a poprvé v historii ESLP tak posuzoval, zda došlo k porušení článku 1 Protokolu č. 12. Ve smyslu tohoto ustanovení uvedl, že se volby do Předsednictva v souladu se zněním článku 1 týkají „*práva přiznaného zákonem*“.¹⁶⁹ Soud shledal, že stěžovatelům byla znemožněna kandidatura v předsednických volbách z toho důvodu, že nepříslušeli k žádnému z „ústavodárných národů“, což již bylo Soudem judikováno jako diskriminační jednání odporující článku 14. Vzhledem k tomu, že diskriminace zakázaná dle Protokolu č. 12 má být interpretována totožně s článkem 14 Úmluvy, ESLP judikoval, že došlo k diskriminaci a k porušení článku 1 Protokolu č. 12.¹⁷⁰ Namísto odůvodnění tohoto rozhodnutí Soud odkázal na odůvodnění uvedené v souvislosti s přezkumem porušení článku 14. Z průběhu posuzování, zda došlo k porušení obecného zákazu diskriminace dle Protokolu č. 12, lze vyvozovat, že Soud bude v budoucnu v takovýchto situacích těžit z judikatury a z případů přezkumu porušení článku 14 Úmluvy a bude se zřejmě i držet antidiskriminačního testu, jak je z dosavadní praxe znám. Jak Soud sám ve svém rozhodnutí uvádí, v Protokolu č. 12 je použit ten samý pojem diskriminace jako v článku 14 Úmluvy a není proto důvod odklánět se od ustáleného výkladu.¹⁷¹

Soudce Mijović a k němu se připojující soudce Hajiyeve ve svém minoritním, částečně souhlasném a částečně nesouhlasném, stanovisku do značné míry kritizují postup Soudu v souvislosti s Protokolem č. 12. Dle jejich očekávání mělo dojít k formulaci nových principů, zásad a ideálně i testů, na základě kterých by se

¹⁶⁹ Čl. 1 Protokolu č. 12: „*Užívání každého práva přiznaného zákonem musí být zajištěno bez jakékoliv diskriminace...*“

¹⁷⁰ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009, § 56.

¹⁷¹ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009, § 55.

postupovalo při řešení stížností na porušení článku 1 Protokolu č. 12. Soud se ale dle jejich názoru bohužel pouze uchýlil k odkazu na odůvodnění porušení zákazu diskriminace v souvislosti s článkem 14 Úmluvy a vzdal se tak možnosti vytvořit jedinečný precedentní judikát. Alespoň okrajově je vhodné uvést, že v citovaném stanovisku soudce Mijović nepovažuje za uspokojivé, jak se zohlednilo historické pozadí vzniku Bosny a Hercegoviny, resp. že k analýze těchto skutečností vůbec nedošlo. V tomto duchu se ve svém nesouhlasném stanovisku vyjádřil i soudce Bonello, když se vyjadřuje o ignorování historického kontextu a významu hodnot, jakými jsou mír a smíření.¹⁷²

Soudce Mijović vznesl také otázku, zda na základě rozsudku skutečně dojde k požadovaným změnám spočívajícím ve změně Ústavy Bosny a Hercegoviny. S vědomím nutnosti změny Ústavy naléhalo v roce 2006 mezinárodní společenství na přední politiky Bosny a Hercegoviny, aby zahájili jednání, jehož cílem by bylo přijmout takový volební systém, který by zaručil rovné užívání politických práv pro všechny občany bez ohledu na jejich etnický původ. Toto se ukázalo jako zcela neúspěšné. Tato jednání byla znovu otevřena, což při řešení právě probíhajících případů znamená, že Soud vstupuje na velmi citlivou půdu týkající se případů, které již získaly obrovskou pozornost veřejnosti.¹⁷³

Na základě obdobné faktické situace byla 19. prosince 2005 k ESLP podána stížnost č. 3681/06 Azry Zornić¹⁷⁴, občanky Bosny a Hercegoviny. Stejně jako v případě Sejdić a Finci, i zde stěžovatelka spatřovala diskriminaci v tom, že nebyla způsobilá kandidovat ve volbách do Sněmovny lidu a Předsednictva Bosny a Hercegoviny, jelikož neprohlásila svoji příslušnost k některému z „ustavujících národů“ (viz výše).

Soud ve věci rozhodl 15. července 2014. V odůvodnění rozsudku Soud odkazuje na věc *Sejdić a Finci*, ve kterém kromě jiného shledal, že ustanovení Ústavy Bosny a Hercegoviny je diskriminační v tom smyslu, že vylučuje osoby romského a židovského původu z pasivní účasti ve volbách. V případě *Zornić* byla stěžovatelka vyloučena

¹⁷² Blíže viz stanoviska soudců Mijoviće a Bonella v rozhodnutí ve věci *Sejdić a Finci*.

¹⁷³ Částečně souhlasné a částečně nesouhlasné stanovisko soudce Mijoviće, ke kterému se připojil soudce Hajiyev k rozsudku ve věci *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009.

¹⁷⁴ *Zornić proti Bosně a Hercegovině*, č. 3681/06, 15. července 2014.

z kandidatury kvůli svému rozhodnutí neprohlásit se za příslušnici ani jednoho z ustavujících národů, které jsou uvedeny v Ústavě. Z důvodů uvedených v kauze *Sejdić a Finci* shledal Evropský soud porušení práv stěžovatelky přiznaných Úmluvou, a to bez ohledu na důvod jejího rozhodnutí.

V rozsudku je uvedeno, že konstatování porušení Úmluvy v projednávaném případě bylo přímým důsledkem selhání orgánů Bosny a Hercegoviny zavést opatření k zajištění souladu s rozsudkem vydaným ve Velkém senátu ve věci *Sejdić a Finci*. Selhání žalovaného státu v zavedení ústavních a legislativních návrhů s cílem skoncovat se současnou neslučitelností Ústavy a volebního zákona s Úmluvou byla přitěžujícím faktorem co se týče odpovědnosti státu podle této Úmluvy za stávajícího stavu věcí, jakož i hrozby pro budoucí účinnost Úmluvy.¹⁷⁵

Výkon rozsudku *Sejdić a Finci* byl trvale pod dohledem Výboru ministrů,¹⁷⁶ který pravidelně zkoumal domácí vývoj a vyzval k rychlému ukončení stávající situace spočívající v nesouladu legislativy státu s EÚLP. Navzdory třem průběžným usnesením, která byla Výborem ministrů přijata a ve kterých bylo naléháno na vnitrostátní orgány, aby přijaly veškerá nezbytná opatření s cílem úplného výkonu rozsudku *Sejdić a Finci*, žalovaný stát ještě nezměnil svoji legislativu.¹⁷⁷ Soud podporoval rychlé a účinné řešení situace v souladu s Úmluvou. Dle názoru Soudu, osmnáct let po skončení tragického konfliktu v Bosně a Hercegovině nadešel čas k nastolení takového politického systému, který by přiznával každému občanu tohoto státu právo být volen ve volbách do Předsednictva a Sněmovny lidu Bosny a Hercegoviny bez diskriminace na základě etnické příslušnosti.^{178 179}

¹⁷⁵ *Zornić proti Bosně a Hercegovině*, č. 3681/06, 15. července 2014, § 40.

¹⁷⁶ Dle článku 46 Úmluvy ve znění Dodatkových protokolů, zejména Protokolu č. 14, se konečný rozsudek Soudu doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon.

¹⁷⁷ Informace je aktuální ke dni vynesení rozsudku ve věci *Zornić*.

¹⁷⁸ *Zornić proti Bosně a Hercegovině*, č. 3681/06, 15. července 2014, § 43.

¹⁷⁹ Ve svém částečně nesouhlasném stanovisku upozorňuje soudce Wojtyczek na zajímavou otázku týkající se Evropské unie, když uvádí, že Parlament EU je volen na základě všeobecného, avšak nerovného volebního práva, a nevolené Radě jsou přiznány široké legislativní pravomoci. Dle jeho názoru v této souvislosti vyvstává otázka, zda by ústavní systém zdárně prošel testem, který byl nepřímo stanoven v kauze *Sejdić a Finci*.

5. Závěr

Předkládaná práce se zabývala otázkou úpravy rasové diskriminace ve stěžejních mezinárodněprávních dokumentech na ochranu lidských práv se zaměřením na regionální evropské prostředí. Pro objektivní a komplexní pohled na tuto problematiku bylo třeba v obecné části práce zmínit organizace celosvětového významu (např. OSN, MOP) a jejich dokumenty. V souladu se zadáním práce se další text soustředil na Radu Evropy, její význam ve zkoumané problematice a s tím související činnost Evropského soudu pro lidská práva jako realizátora ochrany práv vyplývajících z Evropské úmluvy o lidských právech a jejích Dodatkových protokolů.

Za účelem hlubšího prozkoumání činnosti Evropského soudu a jeho významu pro ochranu před rasovou diskriminací byla v práci blíže analyzována též významná rozhodnutí Soudu. Jednalo se o případ *D. H. a další proti České republice*, kauzu, která představuje jak v oblasti nepřímé diskriminace, tak i v rámci článku 14 EÚLP zásadní rozhodnutí ESLP. Dále byl rozebrán případ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, přelomové rozhodnutí, které prvně konstatovalo porušení článku 1 Protokolu č. 12, a tomu blízká kauza *Zornić proti Bosně a Hercegovině*, která byla rozhodnuta teprve v létě tohoto roku.

Rozbor uvedených případů ukázal, že úlohou Soudu není pouze řešit stížnosti na otevřenou přímou rasovou diskriminaci, ale zabývat se též i případy, ve kterých na první pohled o zjevnou diskriminaci nejde, nicméně se jedná o diskriminaci nepřímou. Zároveň není možné přehlédnout individuální přístup Soudu k jednotlivým případům, zejména z oblasti rasové diskriminace, která má být jakožto jedna z tzv. „podezřelých kategorií“ přezkoumávána zvlášť obezřetně. Úloha Soudu je v tomto směru nelehká, o čemž svědčí i četná stanoviska disentujících soudců. V rozhodnutích Soudu v dané problematice se zatím nedá vysledovat jasná linie, kterou se do budoucna bude Soud ubírat a o kterou by se tak stěžovatelé mohli opřít, respektive díky které by mohli předvídat úspěšnost své stížnosti. Jasná shoda zatím panuje v takových případech, které jsou si opravdu velmi blízké (viz např. *Zornić* ve srovnání s kauzou *Sejdić a Finci*).

Diskriminace, zejména rasová, se může skrývat nebo souviset s jiným typem diskriminace. Je to tzv. několikanásobná diskriminace, kde modelovým příkladem může být spojení žena – matka – určitý věk – Romka. Bude záležet na určité vstřícnosti k

řešení této problematiky na úrovni členských států. K tomu by měl dát podnět postoj Evropského soudu tak, aby se státy snažily předcházet stížnostem při vědomí, že stěžovatelé mají šanci u ESLP za předem předvídatelných podmínek se stížností uspět. V tomto směru by nepochybně mělo být zvyšováno právní vědomí občanů členských států Rady Evropy zveřejňováním a popularizací rozsudků Soudu v takové formě, aby byly základní myšlenky a důvody, na základě kterých soud vyhověl, nebo naopak nevyhověl konkrétní stížnosti, srozumitelné.

Je nepochybné, že otázka rasové diskriminace v kontextu evropských standardů ochrany lidských práv je stále aktuální a živá. Díky kazuistice Evropského soudu pro lidská práva je reagováno i na nové jevy v této oblasti a zároveň dochází k obsahovému obohacení stávajících standardů ochrany jednotlivce i skupin před diskriminací z rasových důvodů. Do budoucna zasluhují bližší pozornost xenofobní tendence ve společnosti narážejících na fakticky přibývajících multietnicitu Evropy.

Seznam zkratek

CEDAW	Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ESD	Evropský soudní dvůr
ESLP, Soud	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP, Úmluva	Evropská úmluva o ochraně základních práv a lidských svobod
Euratom	Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii
Listina	Listina základních práv Evropské unie
MOP	Mezinárodní organizace práce
OSN	Organizace spojených národů
Pakt I	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
Pakt II	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
RE	Rada Evropy
RÚONM	Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin
SES	Smlouva o založení Evropského společenství
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SN	Společnost národů

Bibliografie

Literatura

BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN. *Rovnost a diskriminace*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2007, XLVIII, 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2008, xli, 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

DOLEJŠOVÁ KABELOVÁ, Kristýna. *Zákaz diskriminace jako právní problém v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 2011.

Fakta a čísla OSN: základní údaje o Organizaci spojených národů. Praha: Informační centrum OSN, 2005, xviii, 297 s. ISBN 80-86348-02-4.

FREDMAN, Sandra. *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantive Equality: Towards a new Definition of Equal Rights*. In *Women's Law and Human Rights*. Universitet i Oslo, Der Juridiske Fakultet. 17. februar 2012.

FREDMAN, Sandra a Zdeněk KÜHN. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, xxvi, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

FREEMAN, M., Christine CHINKIN, a Beate RUDOLF. *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 731 s. ISBN 978-0-19-956506-1.

HARRIS, D., Edward BATES, Michael O'BOYLE a Carla BUCKLEY. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2009, li, 902 s. ISBN 978-0-40-690594-9.

HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. (Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-x.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech*. Praha: Česká advokátní komora, 2013, 256 s.

HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 346 s. ISBN 80-246-0498-1.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině, 2.díl*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 954.

KOLDINSKÁ, Kristina. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xv, 240 s. ISBN 978-80-7400-343-1.

Listina základních práv a svobod: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, xxv, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 469 s. ISBN 978-80-246-1898-2

OUTRATA, Vladimír. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha, 1960, 646 s.

Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. ISBN 978-80-7478-382-1.

SEDLÁČEK, Josef, Josef Miroslav PRAŽÁK a František NOVOTNÝ. *Latinsko-český slovník*. 17. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955, viii, 743 s.

ŠTĚPÁNKOVÁ, M. *Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů*. Praha: Multikulturní centrum Praha.

TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ, Tereza KUNERTOVÁ, Lenka PÍTROVÁ, Martin SMOLEK, Jiří MALENOVSKÝ, Filip KŘEPELKA a David SEHNÁLEK. *Právo Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87576-53-3.

Právní předpisy

a) Předpisy mezinárodního práva

- Evropská sociální charta (Rada Evropy)
- Charta Spojených národů (OSN)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (OSN)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (OSN)
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (OSN)
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (OSN)
- Pakt Společnosti národů (Společnost národů)
- Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin (Rada Evropy)
- Statut Rady Evropy (Rada Evropy)
- Úmluva č. 100 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty (MOP)
- Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání (MOP)
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů (Rada Evropy)
- Úmluva o právech dítěte (OSN)
- Všeobecná deklarace lidských práv (OSN)

b) Předpisy Evropské unie

- Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie (2008/C 115/01)
- Listina základních práv EU (2007/C 303/01)
- Smlouva o Evropské unii (92/C 191/01)
- Smlouva o založení Evropského společenství (Celex 11957E)
- Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ

c) Ostatní předpisy

- Race Relation Act z roku 1976 (Velká Británie)
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění pozdějších předpisů (Česká republika)

Soudní judikatura

a) Rozsudky ESLP

- Abdu proti Bulharsku, stížnost č. 26827/08, 11. března 2014
- Airey proti Irsku, stížnost č. 6289/73, 9. října 1979, § 30.
- Aksu proti Turecku, stížnost č. 4149/04, 41029/04, 22. prosince 2009
- Anguelova proti Bulharsku, stížnost č. 38361/97, 13. června 2002
- Aziz proti Kypru, stížnost č. 69949/01, 22. června 2004
- B. S. proti Španělsku, stížnost č. 47159/08, 24. července 2012
- Balogh proti Maďarsku, stížnost č. 47940/99, 20. července 2004
- Beganović proti Chorvatsku, stížnost č. 46423/06, 25. června 2009
- Botta proti Itálii, stížnost č. 21439/93, 24. října 1998
- Buckley proti Spojenému království, stížnost č. 20348/92, 25. září 1996
- C. proti Belgii, stížnost č. 21794/93, 7. srpna 1996
- D. H. a další proti České republice, stížnost č. 57325/00, 13. listopadu 2007
- Fedorchenko a Lozenko proti Ukrajině, stížnost č. 387/03, 20. září 2012

- Gregory proti Spojenému království, stížnost č. 22299/93, 25. února 1997
- Horváth a Kiss proti Maďarsku, stížnost č. 11146/11, 29. ledna 2013
- Kypr proti Turecku, stížnost č. 25781/94, 10. května 2001
- Lavida a další proti Řecku, stížnost č. 7973/10, 30. května 2013
- Makhashevy proti Rusku, stížnost č.20546/07, 31. července 2012
- Mižigárová proti Slovensku, stížnost č. 74832/01, 14. prosince 2010
- Moldovan a další proti Rumunsku (č. 2), stížnost č. 41138/98, 64320/01, 12. července 2005
- Muñoz Díaz proti Španělsku, stížnost č. 49151/07, 8. prosince 1999
- Nachová a další proti Bulharsku, stížnost č. 43577/98 a 43579/98, 6 července 2005
- Nachova a další proti Bulharsku, stížnost č. 43577/98, 43579/98, 26. února 2004
- Oršuš a další proti Chorvatsku, stížnost č. 15766/03, 16. března 2010
- Osman proti Bulharsku, stížnost č. 43233/98, 16. února 2006
- Paraskeva a Todorova proti Bulharsku, stížnost č. 37193/07, 25. března 2010
- Případ týkající se některých aspektů právních předpisů o používání jazyků v oblasti vzdělávání v Belgii (Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“), stížnost č. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, 23. července 1968.
- Sampanis a další proti Řecku, stížnost č. 32526/05, 5. června 2008
- Savez crkava „Riječ života“ a další proti Chorvatsku, stížnost č. 7798/08, 9. prosince 2010.
- Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině, stížnost č. 27996/06 a 34836/06, 22. prosince 2009.
- Stoica proti Rumunsku, stížnost č. 42722/02, 4. března 2008
- Timishev proti Rusku, stížnost č. 55762/00, 55974/00, 13. prosince 2005
- Turan Cakir proti Belgii, stížnost č. 44256/06, 10. března 2009
- Yotova proti Bulharsku, stížnost č. 43606/04, 23. října 2012
- Zornić proti Bosně a Hercegovině, stížnost č. 3681/06, 15. července 2014

b) Rozsudky ESD

- Věc 170/84, Bilka – Kaufhaus GmbH proti Karin Weber von Hartz, 1986, ECR 1607
- Věc 43/75, Gabrielle Defrenne proti société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, 1976, ECR 455
- Věc C-13/94, P. proti S. a Cornwall County Council ze dne 30. dubna 1996 ECR I-2143

c) Rozsudky Nejvyššího soudu USA

- Griggs v. Duke Power Co., 401 U.S. 424, 91 S Ct 849 (1970)
- Reynolds v. Sims, 377 U.S. 533, 84 S Ct 1362 (1964)

Internetové zdroje

Českomoravská konfederace odborových svazů

<http://www.cmkos.cz>

Český helsinský výbor

<http://www.helcom.cz>

Euroskop

<http://www.euroskop.cz>

EUR–Lex

<http://eur-lex.europa.eu>

Evropský soud pro lidská práva

<http://www.echr.coe.int>

Informační centrum OSN v Praze

<http://www.osn.cz>

Legislation online

<http://www.legislationline.org>

Ministerstvo práce a sociálních věcí

<http://www.mpsv.cz/cs/>

Rada Evropy (Council of Europe)

<http://www.coe.int>

UNHCR v České republice

<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/index.html>

Vláda České republiky

<http://www.vlada.cz>

Vyhledávání judikatury ESLP

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

Seznam příloh

Příloha č. 1:

Přehled vybraných rozsudků Evropského soudu pro lidská práva z důvodu rasové diskriminace dle čl. 14 EÚLP ve spojení s dalším ustanovením Úmluvy na základě Informačního přehledu ESLP na téma Rasové diskriminace a Roma and Travellers, aktuální k měsíci dubnu 2013, resp. říjnu 2013.

Příloha č. 1

Přehled vybraných rozsudků Evropského soudu pro lidská práva z důvodu rasové diskriminace dle čl. 14 EÚLP ve spojení s dalším ustanovením Úmluvy na základě Informačního přehledu ESLP na téma Rasové diskriminace a Roma and Travellers, aktuální k měsíci dubnu 2013, resp. říjnu 2013.¹⁸⁰

Abdu proti Bulharsku, č. 26827/08, 11. března 2014

Aksu proti Turecku, č. 4149/04, 41029/04, 22. prosince 2009

Anguelova proti Bulharsku, č. 38361/97, 13. června 2002

Aziz proti Kypru, č. 69949/01, 22. června 2004

Balogh proti Maďarsku, č. 47940/99, 20. července 2004

Beganović proti Chorvatsku, č. 46423/06, 25. června 2009

Buckley proti Spojenému království, č. 20348/92, 25. září 1996

B. S. proti Španělsku, č. 47159/08, 24. července 2012

C. proti Belgii, č. 21794/93, 7. srpna 1996

D. H. a další proti České republice, č. 57325/00, 13. listopadu 2007

Fedorchenko a Lozenko proti Ukrajině, č. 387/03, 20. září 2012

Gregory proti Spojenému království, č. 22299/93, 25. února 1997

Horváth a Kiss proti Maďarsku, č. 11146/11, 29. ledna 2013

Kypr proti Turecku, č. 25781/94, 10. května 2001

Lavida a další proti Řecku, č. 7973/10, 30. května 2013

Makhashevy proti Rusku, č. 20546/07, 31. července 2012

Mižigárová proti Slovensku, č. 74832/01, 14. prosince 2010

Moldovan a další proti Rumunsku (č. 2), č. 41138/98, 64320/01, 12. července 2005

Muñoz Díaz proti Španělsku, č. 49151/07, 8. prosince 1999

Nachova a další proti Bulharsku, č. 43577/98, 43579/98, 26. února 2004

Oršuš a další proti Chorvatsku, č. 15766/03, 16. března 2010

Osman proti Bulharsku, č. 43233/98, 16. února 2006

Paraskeva a Todorova proti Bulharsku, č. 37193/07, 25. března 2010

¹⁸⁰Dostupné online z WWW:

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=#n1347890855564_pointer
[nahlíženo dne 9.9.2014].

Sampanis a další proti Řecku, č. 32526/05, 5. června 2008

Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině, č. 27996/06, 34836/06, 22. prosince 2009

Stoica proti Rumunsku, č. 42722/02, 4. března 2008

Timishev proti Rusku, č. 55762/00, 55974/00, 13. prosince 2005

Turan Cakir proti Belgii, č. 44256/06, 10. března 2009

Yotova proti Bulharsku, č. 43606/04, 23. října 2012

Pro úplnost je třeba zmínit též skupinu případů britských romských rodin, které ve svých stížnostech tvrdí, že jim bylo zabráněno žít v karavanech na jejich vlastním pozemku (např. *Chapman proti Velké Británii*, č. 27238/95, 18. ledna 2001) a stížnosti ve věci nucené sterilizace romských žen, a to zejména proti Slovenské republice (např. *K. H. a další proti Slovensku*, 32881/04, 28. dubna 2009).

Abstrakt

Abstrakt

Zákaz rasové diskriminace v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Tématem předkládané práce je zákaz rasové diskriminace v regionálním měřítku, která je rozebírána ve vztahu k Evropskému soudu pro lidská práva a jeho judikatuře. Práce si klade za cíl prezentovat zákaz rasové diskriminace, jak je zakotven v nejdůležitějších mezinárodně právních dokumentech od počátku dvacátého století se zvláštním zaměřením na jeho úpravu obsaženou v právních dokumentech Rady Evropy, a ochranu poskytovanou Evropským soudem pro lidská práva.

Rasa a etnicita je viděna hlavně z hlediska romského etnika, které zdaleka není jediné, jež se s rasovou diskriminací v Evropě potýká. Vzhledem k rozsahu diplomové práce však není možné zahrnout více skupin patřících do zmíněné kategorie. Problematika je zpracována metodami, jako je kompilace, komparace a částečně též analýza.

V úvodní kapitole diplomové práce je obsažen obecný výklad o rovnosti a zákazu diskriminace s vysvětlením důležitých pojmů a konceptů. Další kapitola podává přehled o zákazu rasové diskriminace v lidskoprávních dokumentech stěžejních mezinárodních organizací. Bližší pozornost je z tohoto hlediska věnována Evropské unii a zejména Radě Evropy.

Těžištěm předkládané práce je text zabývající se rasovou diskriminací v souvislosti s Evropským soudem pro lidská práva. V této části je osvětleno, jak Soud na zmiňovanou kategorii diskriminace nahlíží a jaký specifický přístup k ní vytvořil. Dále je představena judikatura zabývající se stížnostmi na diskriminaci a popsán antidiskriminační test, který Evropský Soud pro lidská práva aplikuje při posuzování přípustnosti takových stížností. Na vzorových případech *D. H. a další proti České republice* a *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině* je ukázána a rozebrána konkrétní činnost Soudu a aplikace antidiskriminačních ustanovení Evropské úmluvy na ochranu lidských práv a základních svobod a Dodatkového protokolu č. 12.

Jak vyplývá z rozboru uvedených případů rozhodovaných Evropským soudem, provedených v této práci, Soud se ve své praxi musel kromě diskriminace přímé vypořádat také s diskriminací nepřímou. Rasovou diskriminaci označuje za jedno z tzv. „podezřelých kritérií“, která musí být přezkoumávána zvláště obezřetně. Zatím však není možné vysledovat jasnou linii, kterou se další rozhodovací činnost Soudu bude ubírat, jak dokládají také separátní stanoviska jednotlivých soudců. Jednoznačný postoj Evropského soudu by napomohl tomu, aby se státy snažily předcházet stížnostem při vědomí, že stěžovatelé mají šanci u ESLP za předem předvídatelných podmínek uspět.

Abstract

The Prohibition of Racial Discrimination in the Case Law of the European Court of Human Rights

The subject of this thesis is the prohibition of racial discrimination on a regional scale, which is discussed in relation to the European Court of Human Rights and its case law. The aim of this work is to present the prohibition of racial discrimination, as embodied in the most important international legal documents from the beginning of the twentieth century with a special focus on the rules contained in the legal documents of the Council of Europe, and the protection granted by the European Court of Human Rights.

Race and ethnicity is seen mainly in terms of the Roma ethnicity, which is obviously not the only one who is in Europe facing the racial discrimination. Given the scope of the thesis it is not possible to address more groups belonging to the above mentioned category. The subject matter is elaborated by methods such as compilation, comparison and partially also analysis.

The introductory chapter of the thesis contains general interpretation of equality and non-discrimination with explanations of important terms and concepts. The next chapter provides an overview of the prohibition of racial discrimination in human rights documents of the key international organizations. Closer attention in this perspective is paid to the European Union and in particular to the Council of Europe.

The core part of this work consists in the text dealing with racial discrimination in the context of the European Court of Human Rights, in which is explained, how is the

above mentioned discrimination category seen and what specific access to it has the Court created. Furthermore, case law dealing with complaints of discrimination and anti-discrimination test applied by the European Court of Human Rights when assessing the admissibility of such complaints is presented. The model cases of *D. H. and others v Czech Republic* and *Sejdić and Finci v Bosnia and Herzegovina* show and analyze specific activities of the Court and the application of anti-discrimination provisions of the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its twelfth Protocol.

From analysis of the jurisprudence of the European Court carried out in this thesis results that in addition to direct discrimination the Court had to deal in its practice with indirect discrimination. Racial discrimination refers to as one of the so-called "suspect category" that must be reviewed with particular attention. So far, however, it is not possible to discern a clear line that the further Court's jurisprudence will follow, as evidenced by a separate opinions of judges. Unambiguous attitude of the European Court would thereby help the states to seek to prevent complaints in the knowledge that applicants have a chance to succeed at the ECHR for in advance foreseeable conditions.

Klíčová slova

Klíčová slova

Rasová diskriminace

Evropský soud pro lidská práva

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Keywords

Racial discrimination

European Court of Human Rights

European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms